کڕین فرۆشتن لەشەریعەتی أیسلامدا

نووسینی دکتۆر عبدالعظیم

وەرگێڕانی محمود

کتێبخانەی مسلم

کڕین فرۆشتن لەشەریعەتی أیسلامدا

نووسینی دکتۆر عبدالعظیم

وەرگێڕانی محمود

کتێبخانەی مسلم

کڕین فرۆشتن له شەریعەتی ئیسلامدا

وشەی (ألبیوع) کۆی (بیع) بۆیەش جەمع کراوەتەوە چونکە جۆراو جۆرە.

(بَیع)؛ کە بەمانا فرۆشتنە، گواستنەوەی مڵكو سامانە لە یەکێکەوە بۆ یەکێکی تر لەبەرامبەر پارەو بەهادا. (شراء) قبوڵکردنی ئەو گواستنەوەیە... هەریەك لە وشەی (بیع) و (شراء) لەشوێنی یەکتر بەکاردەهێندرێن.

مامەڵەو کڕینو فرۆشتن ڕەوایە، ئاماژە بە ئایەتی {وَأَحَلَّ اللّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا - البقرة/٢٧٥}؛ خودا بەیعو مامەڵەی حەڵاڵ کردوەو ڕیبای حەرام کردوە.

هەروەها پەروەردگار دەفەرموێ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تَأْكُلُواْ أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلاَّ أَن تَكُونَ تِجَارَةً عَن تَرَاضٍ مِّنكُمْ - النساء/٢٩} ئەی خاوەن باوەڕان، ئەی خودا ناسان؛ ماڵو سامانی یەکتری بە ناڕەواو بێ جێ مەخۆن، مەگەر لەڕێگەی مامەڵەو کڕینو فرۆشتنەوەو بە ڕەزامەندی خۆتان کڕینو فرۆشتن بکەن.

لە حەکیمی کوڕی حیزامەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا».[1] فرۆشیارو کڕیار خیاریان بۆ هەیە دەتوانن ژێوان ببنەوە لەدوای سەوداو مامەڵەکەیانو هەڵیبوەشێننەوە بەمەرجێ هێشتا لێك جیانەبوبنەوەو هەر لە مەجلیسی

---

[1] متفق علیه، خ(٢١١٠/٣٢٨/٩)، م(١٥٣٢/١١٦٤/٣)، د(٣٤٤٢/٣٣٠/٩)، ت(١٢٦٤/٣٥٩/٢)، ن(٧/٢٤٤).

بەیعەکەدا مابنەوە. بەمە دەگوترێ (خیار المجلس) موسوڵمانانیش کۆڕایان هەیە لەسەر ڕەوایی‌و حەڵاڵی کڕین‌و فرۆشتن... حیکمەت‌و تێفکرینی عاقڵمەندانیش وای دەبینن کە سەوداو مامەڵە دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی پێویستەو کۆمەڵگا بەبێ هەبوونی ئەم دیاردەیە ژیانی بۆ بەڕێوە ناچێ‌و مرۆڤ ناتوانێ پێداویستی ژیانی خۆی‌و خێزانی وەکوو پێویست دابین بکا.

چونکە زۆرجار ئاتاجی مرۆڤ دەکەوێتە شتێك کە لەدەستی کەسانی تردایە، ئەو کەسانەش لەوانەیە بەخۆڕایی ئەو پێداویستییەی رادەست نەکەن‌و پێی نەبەخشن، کەوابوو ڕێگا چارە بۆ گەیشتن بەو شتەی مرۆڤ پێویستییەتی کڕین‌و فرۆشتنە، تەشریعکردنی سەوداو مامەڵە هۆکارێکی سروشتییە بۆئەوەی مرۆڤ پێداویستی خۆی دابین بکا بەبێ لەڕودامان‌و حەرەج.

لە (المقدام)ەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ ، وَإِنَّ نَبِيَّ اللَّهِ دَاوُدَ – عَلَيْهِ السَّلَامُ – كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ يَدِهِ».[1] کەس خواردەمەنیەکی پاك‌و خاوێنی نەخواردووە لەوەی: کە بەدەستی خۆی بەرهەمی دێنێ، بێگومان داود پێغەمبەریش لە کاسبی‌و داهاتی دەستی خۆی بژێوی خۆی دابین دەکرد.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لأَنْ يَحْتَطِبَ أَحَدُكُمْ حُزْمَةً عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ أَحَدًا ، فَيُعْطِيَهُ أَوْ يَمْنَعَهُ»[2] : ئەگەر یەکێك لە ئێوە بەکۆڵ داربێنێ لە کەژو بیفرۆشێ باشترە لەوە دەست لە خەڵکی پان بکاتەوە جا بیدەنێ یان نەیدەنێ.

---

[1] صحيح: (ص.ج/٥٥٤٦) ، خ(٢٠٧٢/٣٠٣/٤).

[2] صحيح: (ص.ج/٧٠٦٩) ، خ(٢٠٧٤/٣٠٣/٤)، ت(٦٧٥/٩٤/٢)، ن(٥/٩٦).

دەوڵەمەندی چ خراپیەکی تێدانیە بۆ کەسێك لەخودا ترس بێ

لە موعازی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی خوبەیبەوە لەباوکییەوە لە مامیەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لاَ بَأْسَ بِالْغِنَى لِمَنِ اتَّقَى وَالصِّحَّةُ لِمَنِ اتَّقَى خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى وَطِيبُ النَّفْسِ مِنَ النِّعَمِ».[1] دەوڵەمەندیو سامانداری چ خراپیەکی تێدانیە بۆ کەسێك تەقواکاربێ لەشساغیش بۆ تەقواکار لە دەوڵەمەندی باشترە دەروون پاکی جۆرێکە لە نیعمەتەکانی خودا.

هەڵنان بۆ بەرهەمهێنانو کاسبی کردن بۆ دابینکردنی بژێو

لە جابیری کوڕی عەبدوڵڵاوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللَّهَ وَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ فَإِنَّ نَفْسًا لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتَوْفِيَ رِزْقَهَا وَإِنْ أَبْطَأَ عَنْهَا فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَجْمِلُوا فِي الطَّلَبِ خُذُوا مَا حَلَّ وَدَعُوا مَا حَرُمَ»[2]: ئەی خەڵکینە! لەخودا بترسن، تەقوای خودا بکەن، بەشێوەی ڕێكو پێك هەوڵی دابینکردنی ژیان بدەن، هەر داواکاریەکتان بوو بەجوانی دەری ببڕن، دڵنیابن هیچ کەسێك نامرێ هەتا رزقو ڕۆژی خۆی تەواونەکا، هەرچەندە هەندێ جار بەسستیو کەمو کوڕی دەستی بکەوێ، تەقوای خودا بکەنو بەجوانی داوای شت بکەن، لەڕێگەی ڕەواو شەرعییەوە هەوڵی دابینکردنی بژێوبدەن، حەڵاڵ وەربگرنو واز لە حەرام بێنن.

---

[1] صحيح: (ص.جة/١٧٤١) ، جة(٢/٧٢٤/٢١٤١).

[2] صحيح: (ص.جة/١٧٤٣) ، جة(٢/٧٢٥/٢١٤٤).

هەڵنان بۆ ڕاستگۆیی‌و هەڕەشەکردن لە درۆزنی

لە حەکیمی کوڕی حیزامەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا – أَوْ قَالَ حَتَّى يَتَفَرَّقَا – فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا ، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا». [1] فرۆشیارو کڕیار مافی ژێوان بوونەوەیان هەیە، بەمەرجێ دوای مامەڵەکردنەکە لەیەکتر جیانەبووبنەوە، جا ئەگەر لە مامەڵە کردنەکەیاندا ڕاستگۆ بوون‌و عەیب‌و خەوشی کاڵاکەیان نەشاردەوە بەرەکەت دەکەوێتە مامەڵەکەیانەوە، ئەگەر وانەبوون‌و عەیب‌و خەوشی کاڵاکەیان شاردەوە درۆو دەلەسەیان تێداکرد بەرەکەت‌و گەشەی مامەڵەکەیان پوچ دەبێتەوەو خێرو خۆشی لێ نابینن.

لە عوقبەی کوڕی عامیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: گوێم لێ بوو پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ بَاعَ مِنْ أَخِيهِ بَيْعًا فِيهِ عَيْبٌ إِلاَّ بَيَّنَهُ لَهُ». [2]، موسوڵمان برای موسوڵمانە، حەڵاڵ نیە بۆ موسوڵمان کاڵایەك بەبرای موسوڵمانی بفرۆشێ‌و عەیبێکی تێدابێ پێی نەڵێ‌و وەکوو پێویست بۆی ڕون نەکاتەوە.

هەڵنان بۆ ئاسانکاری‌و لێبوردەیی لە مامەڵەو کڕین‌و فرۆشتندا

لە جابیری کوڕی عەبدوڵلاوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «رَحِمَ اللَّهُ رَجُلاً سَمْحًا إِذَا بَاعَ، وَإِذَا اشْتَرَى،

---

[1] لەوەپێش تێپەڕی.

[2] صحيح: (ص.ج/٦٧٠٥) ، جة(٢/٧٥٥/٢٢٤٦).

وَإِذَا اقْتَضَى»[1]: ڕەحمەتی خودا لەپیاوێك لێبوردەبێ لەکاتی فرۆشتندا، لەکاتی کڕیندا، لەکاتی داواکردنو بڕیارداندا.

مۆڵەتدانی نەبوو تا سەرخۆی دەکەوێتەوەو تەنگژەی نامێنێ

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «كَانَ تَاجِرٌ يُدَايِنُ النَّاسَ، فَإِذَا رَأَى مُعْسِرًا قَالَ لِفِتْيَانِهِ تَجَاوَزُوا عَنْهُ، لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَتَجَاوَزَ عَنَّا، فَتَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهُ».[2] بازرگانێك هەبوو قەرزی دەدا بە خەڵك، جا ئەگەر بیزانیایە یەکێك لە قەرزدارەکانی نەبووە بە پیاوەکانی خۆی دەگوت: لە قەرزەکەی خۆشبنو بیکوژێننەوە، بەڵکوو خودا لێمان خۆشبێ، لەپاداشی ئەوەدا خودا لە تاوانەکانی خۆش بوو.

نەهیکردن لەغەش

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) بەلای پیاوێکدا تێپەڕی خواردەمەنی دەفرۆشت (دانەوێڵەیەك بوو) پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەستی بردە ناو کۆمەڵە دانەوێڵەکەیەوە، بینی غەشی تێدابوو، شێدار بوو. فەرمووی: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ غَشَّ»[3]، کەسێك غەش بکا لەپێڕی ئێمە نیە.

---

[1] صحيح: (ص.ج/٤٤٥٤) ، خ(٢٠٧٦/٢٠٦/٤).

[2] صحيح: (ص.ج/٣٤٩٥) ، خ(٢٠٧٨/٢٠٨/٤).

[3] صحيح: (الإرواء/١٣١٩) ، (ص.جة/١٨٠٩)، جة(٢٢٢٤/٧٤٩/٢)، د(٣٤٣٥/٣٢١/٩)، ت(١٣٢٩/٣٨٩/٢)، م(١٠٢/٩٩/١).

هەڵنان بۆ زوو دەست بەکاربوون لەپێناو بەدەستهێنانی رزق

لە صەخری (الغامدی)یەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «اللَّهُمَّ بَارِكْ لأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا»[1] خودایە بەرەکەت بخەرە کاروباری ئوممەتەکەم ئەوانەی بەیانیان زوو دەچنە سەر ئیشەکانیان و زوو دەست بەکاردەبن.

لە سالمی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی عومەرەوە لە باوکییەوە لە باپیریەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ قَالَ حِينَ يَدْخُلُ السُّوقَ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لاَ يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ كُلُّهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ - كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ أَلْفِ حَسَنَةٍ وَمَحَا عَنْهُ أَلْفَ أَلْفِ سَيِّئَةٍ وَبَنَى لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ»[2]، کەسێك لەوکاتەدا دەچێتە ناو بازاڕەوە بڵێ {لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لاَ يَمُوتُ بِيَدِهِ الْخَيْرُ كُلُّهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} پەروەردگار هەزار هەزار چاکەی بۆ دەنووسێ و هەزار هەزار تاوانی لێ دەکاتەوەو خانوێکی لەبەهەشتدا بۆ بنیات دەنێ.

ئەو شوێنانەی نابێ مامەڵەو کڕین و فرۆشتنیان تێدابکرێ

لە ئەبو هورەیرە ڕیوایەتکراوە، کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «إِذَا رَأَيْتُمْ مَنْ يَبِيعُ أَوْ يَبْتَاعُ فِي الْمَسْجِدِ فَقُولُوا لاَ أَرْبَحَ اللَّهُ تِجَارَتَكَ».[2] ئەگەر بینیتان کەسێك لەمزگەوتدا کاڵا دەفرۆشێ یان دەیکڕێ، بڵێن: یاخودا سەوداو مامەڵەکەت بەرەکەت ئامێز نەبێ.

---

(١) صحيح: (ص.جة/١٨١٨) ، جة(٢/٧٥٢/٢٢٣٦)، ت(٢/٣٤٣/١٢٣٠)، د(٧/٣٦٥/٢٥٨٩).

(٢) حسن: (ص.جة/١٨١٧)، جة(٢/٧٥٢/٢٢٣٥).

(٣) صحيح: (ص.ت/١٣٢١)، ت(٢/٣٩١/١٣٣٦).

ئەو كاتانەی سەوداو مامەڵەیان تێدا دروست نیە

قورئان دەفەرموێ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِن يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ. فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِن فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ – الجمعة/٩ – ١٠}: ئەی ئەوانەی ئیمانتان هەیە؛ ئەگەر لەڕۆژی هەینیدا بانگدراو بانگکران بۆ نوێژ بەپەلە بڕۆن بۆ بەجێهێنانی نوێژو واز لەسەوداو مامەڵە بێنن، ئەو باش‌و پەسەندە بۆ ئێوە ئەگەر ئێوە بزانن. جا کە نوێژ ئەنجام درا ئەوە بە ناو زەویدا بڵاو ببنەوەو خەریکی کارو کاسبی خۆتان بن‌و هەوڵ بدەن فەضل‌و نیعمەتی خودا بەدەست بێنن، یادی خودا زۆر بکەن بەڵکوو بەختەوەری هەردوو جیهان بەدەست بێنن.

ئیبنولعەرەبی دەڵێ: ئەوەی ئایەتەکە ئاماژەی پێ کرد کۆڕای زانایانی ئیسلامی لەسەرەو خیلاف لەوەدانیە کە لەکاتی نوێژی جومعەدا مامەڵە حەرامە. ئەگەر سەودایەك لەوکاتەدا کرا فەسخ دەبێتەوە. هەر سەوداو کاروبارێك مرۆڤ لە نوێژی جومعە مەشغوڵ بکا ئەوە حەرام‌و یاساغەو دانامەزرێ‌و بە هەڵوەشاو حیساب دەکرێ... ئەم حوکمەش بە مەبەستی رەدع‌و وازهێنانە لە ئەنجامدانی مامەڵە کردن لەکاتی نوێژی هەینیدا.[1]

خودا کڕین‌و فرۆشتنی حەڵاڵ کردووە

لە ئەصڵ‌و بناغەدا هەموو کڕین‌و فرۆشتنێك دروستە بەهەر شێوەیەك بێ، مادام رەزامەندی کڕیارو فرۆشیاری تێدا بێتەجێ‌و شاریع نەی لێ نەکردبێ.

---

[1] احکام القرآن/١٨٠٥ – ١٨٠٦/٤.

ئەو کڕین و فرۆشتنانەی شەرع نەی لێ کردون

١- بیع الغرر: سەودای زیانئامێز:

بریتییە لە هەر کڕین و فرۆشتنێك نەزانی لەخۆ گرتبێ، یان موجازەفەو خەتەریات و قوماری تێدابێ.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی کرد لە کڕین و فرۆشتنی کاڵایەك نادیاریی تێدابێ و کاڵاو سیعر نادیاربێ یان نادیاریی تێدابێ. هەروا نەهی کرد لە (بیع الحصاة) ئەم جۆرە مامەڵەیە بریتییە لەوە فرۆشیار بڵێ ئەم بەردوچکە دەهاوێژم کەوتەسەر کام کاڵا ئەوەم پێ فرۆشتی. یان ئەم بەردە هەڵدەدەم تاکوێ گەیی ئەو مەسافەیەت لە زەوییەکە پێ دەفرشم. یان ئەم سەودایەت لەگەڵ دەکەم و ئەتۆ خیارت هەبێ هەتا ئەم بەردە دەهاوێژم. یان خودی بەرد هاویشتنەکە بکەنە عەقدی فرۆشتنەکە. بڵێ هەرکاتێ بەردم گرتە ئەو قوماشە ئەو کاڵایە ماڵت بێ و پێم فرۆشتی.

ئیمامی نەوەوی لە شەرحی موسلیمدا (ج١٠/١٥٦) دەفەرموێ: نەهی کردن لە (بیع الغرر) مامەڵەی فرت و فێڵاوی، بنەمایەکی گەورەیە لە بنەماکانی باسی سەوداو مامەڵە، بۆیە ئیمامی موسلیم ئەم باسەی لە کتێبەکەیدا پێش خستووە، چەند نموونەی سەوداو مامەڵەی ناشەرعی تێدان و هەموویان دەچنە بواری بەیعی غەرەرەوە. وەکوو فرۆشتنی کۆیلەی ڕاکردو، فرۆشتنی شتی نەبوو، شتی نەزانراوو نامەعلووم، هەر کاڵایەك نەتوانی تەسلیمی بکەی، کاڵایەك بەتەواوی ملکی فرۆشیار نەبێ، فرۆشتنی ماسی لە ئاوی زۆردا، شیر لە گواندا، فرۆشتنی بێچوو لەسکی دایکەکەیدا. فرۆشتنی کۆمەڵێکی نادیار لەچەند کۆمەڵە گەنمێك، فرۆشتنی کراسێك لەچەند کراسێك، مەڕێك یان بزنێك لە ڕانە مەڕێکداو شتی لەوجۆرە هەموو

ئەو سەوداو مامەڵانە نادروستو ناشەرعین. چونکە زیانی بۆ کڕیار تێدایەو هیچ پێویستیاتێکیش نیەحەڵاڵی بکا.

هەر ئەوەوی دەفەرموێ: ئەگەر پێویستیاتێك هەبوو داخوازی ئەوەبوو مل بدەین بۆ مامەڵەیەك کە (بیع الغرر) بێو بە نارەحەتیو موشەققەت نەبایە نەدەتواندرا خۆی لێ بپارێزی، زیانەکەش زۆر نەبوو، مامەڵەکە لەبەر ناچاریی دروستە، بۆیە موسوڵمانان کۆڕایان هەیە لەسەر ئەوەی جبەو کەوای ناوهاخندراو – هەرچەندە ناوهاخنەکە نابیندرێ – دروستە، خۆئەگەر بەتەنیا ناوهاخنەکەی پێ بفرۆشی دروست نیە.

هەروا فەرموویەتی: پێویستە بزانرێ کە (بیع الملامسة) خاوەن کاڵا بڵێ ئەگەر دەستت ڕێی کەوت ئەوەماڵت بێ (بیع المنابذة) هەر لەگەڵ کاڵاکەم بۆ هاویشتی ئەوە ماڵت بێو دەبێ قبوڵت بێ، هەروا (بیع حَبَل الحبلة) بڵێ: ئەگەر حوشترەکەم زا بێچوی بوو پاشان ئەم بێچوە گەورەبوو ئاوس بوو بێچوی ئەوم پێ فرۆشتی هەروەها (بیع الحصاة) بڵێ: ئەم بەردە هەڵدەدەم لەکامیان کەوت لەو کاڵایانە ماڵتەو دەبێ بەهاکەیم بدەیتێ. هەروا تۆوی ئەسپو ئاژەڵی تری نێرو شتی لەو جۆرەی باسکران فرۆشتنیان حەرامە، دەچنە بواری (بیع الغرر)ەوە. بەڵام بەتایبەتی ئەم چەند شتە ناویان هێنراوە چونکە ئەو جۆرە مامەڵانە لەسەردەمی نەزانیدا باوبوون.

نەی کردن لە بەیعی مولامەسەو مونابەزە

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە دەڵێ: نەی کراوە لەدوو جۆرە سەوداو مامەڵە: کە سەودای مولامەسەو مونابەزەن. مولامەسە ئەوەیە هەریەك لە کڕیارو فرۆشیار بەبێ تێفکرین دەست بدەن لە پۆشاکی یەکتریو دەست لێدانەکەیان بریتی بێ لە عەقدەکە. یان مولامەسە بریتییە لەوە پیاو

به پیاو بڵێ: ئەم قوماشەت پێ دەفرۆشم بەو قوماشەو هیچیان سەیری قوماشەکان نەکەن بەڵکوو دەستیان لێ بدەن.

منابذە - موتابەذە: ئەوەیە کابرا بڵێ ئەوەی لامە بۆتی هەڵدەدەم ئەوەی لاتە بۆم هەڵبدە، ئیتر هەریەکەیان ئەوەی لایەتی هەڵی بدا بۆ ئەوی تریان‌و هیچیان نەڕوانێ بۆ قوماش‌و کاڵای ئەویتریان[1].

لە ئەبو سەعیدی (الخدری)یەوە ڕیوایەتکراوە: (نَهَانَا رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- عَنْ بَيْعَتَيْنِ وَلِبْسَتَيْنِ نَهَى عَنِ الْمُلاَمَسَةِ وَالْمُنَابَذَةِ فِى الْبَيْعِ).[2]

دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) لەدووجۆر مامەڵەو دوو شێوە پۆشاک نەیی لێ کردین.

الملامسة: بریتییە لەوەی پیاو دەست لە قوماشی یەکێکی تر بدا، جا بەشەو بێ یان بەڕۆژ بێ.

المنابذة: ئەوەیە پیاو پۆشاک یان بڵێ کاڵاکەی هەڵبدا بۆ پیاوێکی ترو ئەویش قوماشەکەی یان بڵێ کاڵاکەی بۆئەم هەڵبدا ئەمە شێوەی سەوداکەیان بێ بەبێ تێفکرین‌و ڕەزامەندی نواندن.

فرۆشتنی بێچووی بێچوێک کە هێشتا لەدایک نەبوە (بیع حبل الحبلة)

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: خەڵکی سەردەمی نەفامی گۆشتی نوێنکینە حوشتریان دەفرۆشت، کە هێشتا حوشترەکەیان نەبوو تەنانەت گۆشتی بێچوی بێچوە حوشترێک کە هێشتا لەدایک نەبووبوو. هۆی دروست نەبوونی ئەم جۆرە مامەڵەیە نەزانینی ماوەکەیە.

---

[1] صحيح: (مختصر م/٩٣٨) ، م(١٥١١-٢-/١١٥٢/٣).

[2] متفق عليه: م(١٥١٢/١١٥٢/٣) وهذا لفظه، خ(٤٤، ٢١٤٧/٣٥٨/٤)، د(٣٣٦٢/٢٣١/٩)، ن(٢٦٠/٧).

حَبَل الحبلة: ئەوەیە حوشتر لەدایك بێ، پاشان ئەم حوشترە لەدایك بووە گەورەببێ سك‌و زا بكا. كابرا بێ پێش ئەوەی حوشترە دایكەكە لەدایك بێ بێچووەكانی بفرۆشێ. ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی لێ كردن لەوەی ئەو جۆرە سەودایە بكرێ.

بیع الحصاة: فرۆشتن بە بەردوچكە بۆهاویشتن

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەی كرد لە فرۆشتنی كاڵا بەشێوەی بەردوچكە بۆ هەڵدان، هەروا هەر مامەڵەیەك فێڵ‌و هەڵخەڵەتاندنی تێدابێ. (لەوەپێش ئەم باسە تێپەڕی).

ئیمامی ئەوەوی لە شەرحی موسلیمدا (ج١٠/١٥٦) دەفەرموێ: (بیع الحصاة) سێ تەئویلی بۆ دەكرێ:

١- بەم جۆرە فرۆشیار بڵێ: ئەم بەردە دەهاوم، كەوتە سەر كام جۆر لەم كراسانە؛ لەم تۆپە قوماشانە ئەوە ماڵت بێ. یان لێرەوە ئەم بەردە هەڵدەدەم تا كوێ گەیشت لێرەوە تا ئەوێت پێ دەفرۆشم.

٢- بڵێ من ئەم كاڵایەم پێ فرۆشتی، ڕێگەی خیارو هەڵوەشاندنەوەت هەبێ تا ئەم بەردە دەهاوم لەگەڵ بەردەكەم فڕێ دا ئیتر ماڵت بێ‌و مافی هەڵوەشانەوەت نەبێ.

٣- ئەوەیە خودی هەڵدانی بەردەكە بریتی بێ لە مامەڵەكە بەم جۆرە بڵێ: هەركاتێ ئەم بەردەم هەڵدا بۆسەر ئەو كراسە ئەوە لێم كڕیوی‌و ماڵمە.

فرۆشتنی تۆماوی نێر

له ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی کرد لە فرۆشتنی تۆماوی فەحل، واتە: تۆماوی ئەسپو کەڵەگاو نێرەکەرو نێریو بەران.[1]

فرۆشتنی کاڵایەك کەنەتبێ

له حەکیمی کوڕی حیزامەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: عەرزی پێغەمبەرم کرد؛ وتم: ئەی پێغەمبەری خودا! پیاو هەیە داوام لێ دەکا شتێکی پێ بفرۆشم منیش شتەکەم نیە، ئایا پێی بفرۆشم؟ فەرمووی: « لاَ تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ».[2] شتێك مەفرۆشە کەتنیتە.

فرۆشتنی کاڵا پێش ئەوەی بکەوێتە ژێر دەستت

له ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلاَ يَبِعْهُ حَتَّى يَقْبِضَهُ». کەسێك تەعامێکی کڕی با نەیفرۆشێتەوە تا دەکەوێتە ژێردەستی، کە کەوتە ژێر کۆنترۆڵی خۆی ئەوجا دەتوانێ بیفرۆشێتەوە، ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: پێم وایە هەموو کاڵایەك وەکوو خۆراك وایە.[3]

ئەم بۆچوونەی ئیبنو عەبباس لە حەدیسێکی مەرفوعدا چەسپاوە، وادیارە ئیبنو عەبباس فەرموودەکەی پێ نەگەیشتووە.

له حەکیمی کوڕی حیزامەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: بە پێغەمبەرم گوت: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەمن معامەلە چیم، دەکڕمو دەفرۆشم چیم بۆ

---

[1] صحيح: (مختصر م/٩٣٩) ، خ(٤/٤٦١/٢٢٨٤)، د(٩/٢٩٦/٣٤١٢).

[2] صحيح: (الإرواء/١٢٩٢) ، جة(٢/٧٣٧/٢١٨٧)، ت(٢/٣٥٠/١٢٥٠)، د(٩/٤٠١/٨٦٣٤).

[3] متفق عليه، م(١٥٢٥ -٣٠-/٣/١١٦٠) واللفظ له خ(٤/٣٤٩/٢١٣٥)، د(٩/٣٩٣/٣٤٨٠).

حەڵاڵەو چیم لێ قەدەغەیە؟ فەرمووی: « فَإِذَا اشْتَرَيْتَ بَيْعاً فَلاَ تَبِعْهُ حَتَّى تَقْبِضَهُ»[1]: ئەگەر کاڵایەکت کڕی تا وەری نەگری‌و نەیخەیە ژێر دەستی خۆت مەیفرۆشەوە.

لە طاوسەوە لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلاَ يَبِعْهُ حَتَّى يَكْتَالَهُ».[2] کەسێك طەعامێکی کڕی با نەیفرۆشێتەوە تا دەیخاتە ژێر دەستی خۆی. بە ئیبنو عەبباسم وت: بۆ؟ فەرمووی: ئەی نەوەنیە ئەو فرۆشیارو کڕیارە مامەڵە بەپارەکە دەکەن‌و هێشتا کاڵاکە وەرنەگیراوە.

سەودا لەسەر سەودا

لە ئیبنو عومەرەوە هاتووە: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «لاَ يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ».[3] هیچ کام لەنێوە نابێ سەودا لەسەر سەودا بکا.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لاَ يَسُمِ الْمُسْلِمُ عَلَى سَوْمِ أَخِيهِ».[4] با موسوڵمان سەودا لەسەر سەودای برای موسوڵمانی نەکا.

هیچ خراپیەك نابیندرێ ئەگەر یەکێك لە مەزادکردندا سەودا لەسەر سەودای برای موسوڵمانی بکا بە مەرجێ نیازی کڕین بێ.

---

[1] صحيح لغيره: حم(١٥٣١٦/٢٢/٢٤).

[2] متفق عليه: م(١٥٢٥-٣١/١١٦٠/٣) وهذا لفظه خ(٢١٣٢/٣٤٧/٤)، د(٣٤٧/٣٩٢/٩).

[3] متفق عليه: خ(٢١٦٥/٣٧٣/٤)، م(١٤١٢/١١٥٤/٣)، جة(٢١٧١/٧٣٣/٢).

[4] صحيح: (الإرواء/١٢٨٩)، م(١٥١٥/١١٥٤/٣).

عـەطاء دەفـەرموێ: مـن زۆرم لـەم باسـە كۆڵیوەتـەوەو گەیشتومـە ئـەو قەناعەتە: كە هیچ خراپیەك نابینـدرێ لـەوەدا زەمكـردن‌و زیـادكـردن بەسـەر موشتەریدا بكرێ، وەلێ ئەگەر زیادكردنەكە بەنیازی كـڕین نـەبوو، بەڵكوو بۆئەوە بوو كاڵاكە بەرزبكەیەوە ئەوە ناشەرعییەو دروست نیە. چونكە ئـەوە ئەو پێدا هەڵگوتن‌و چاووڕاو كردنەیە كە پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بێ) نەهی لێ كردوە.[1]

ئیبنو ئەبو ئەوفا دەڵێ: (النـاجش) واتـە: چاووڕاوكەر ڕیبـا خـۆرەو بـە خائین حلێبە.

پێش فرۆشی مودەكاری (بیع العینة)

ئەم جۆرە مامەڵەیە ئەوەیە كاڵایەك بفرۆشی بەنرخێك بەقەرز پاشـان پێش ئەوەی كڕیار ماڵەكە وەربگرێ بەحازر لێی بكڕێتەوە بەنرخێكی كـەمتر لەو نرخەی پێی فرۆشتووە.

لـە ئیبنـو عومـەرەوە ڕیوایـەتكراوە: كـە پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) فەرموویـەتی: «إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعِينَةِ وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ وَرَضِيتُمْ بِالزَّرْعِ وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ ذُلاًّ لاَ يَنْزِعُهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَى دِينِكُمْ».[2]

ئەگەر بەشێوەی (عینة) سەوداو مامەڵەتان كرد هەركاتێك خـەڵكی چروكیان نواند ڕژدو چاو چنۆك بوون لە دینارو درەمدا، مامەڵەی عینـەیان كـرد، واتـە بازرگانـەكان كـاڵای خۆیـان فرۆشـت بـە قـەرزو لەپاشـان هـەمان كاڵایـان لـە كڕیارەكان كڕیەوە بە حازرو بەكەمتر لەو نرخەی پێیان فرۆشـتووە، لـەكاتێكدا غـەزاو جیهـاد پێویـست بـوو ئـەوان خـەریكی جوتكردن‌و كشت‌و كاڵ كـردن بووون‌و وازیان لە جیهاد هێناو خۆشیان بۆ حازرنـەكرد، ئـەوە خـودا تـەنگـو

---

[1] متفق علیه: (٤/٣٥٥/٢١٤٢)، م(١٥١٦/١١٥٦/٢).

[2] صحیح: (ص.ج/٤٣٢) ، د(٩/٣٣٥/٣٤٤٥).

چەڵەمەو گرفتاربوونتان بەسەردا دەداو پێوەی دەتلێنەوەو لەسەرتان لانابا هەتا نەگەڕێنەوە بۆ پەیڕەویکردنی ئایینەکەتان.

فرۆشتنی بەقەرز بە نرخی زیاد (فرۆشتنی بەقیسط)

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْكَسُهُمَا أَوِ الرِّبَا »[1]، کەسێك دوو سەودا بەیەك سەودا ئەنجام بدا، وەکوو ئەوە بڵێ ئەم کراسەم پێ فرۆشتی بەحازر بە دەدینارو بە قەرز بە دوانزە دینارو بەلایەکدا ساغی نەکردەوە دەبێ بەبەها کەمەکە رازی بێ‌و خۆی‌و بەرامبەرەکەی تووشی سودخۆریی نەکا، خۆ ئەگەر لەسەر شێوەیەك ڕێك کەوتن ئەوە سەوداکەیان دروستە.

لە سیماکەوە لە (عبدالرحمن)ی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی مەسعودەوە لە باوکییەوە ریوایەت دەکا، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی کرد لەوەی دوو سەودا لەیەك سەودادا بکرێ.

سیماك دەفەرموێ: شێوەی ئەنجامدانی دوو سەودا لەیەك سەودادا بەم جۆرەیە پیاوێك سەودابکا بڵێ: ئەم کاڵایە بەقەرز بە ئەوەندە پارە بە حازریش بە ئەوەندە، بەلایەکدا نەی بڕێنێتەوە.[2]

(بیع المعاومة) فرۆشتنی بەروبوومی درەخت دوو ساڵ‌و زیاتر

لە ئیبنو زوبەیرو سەعیدی کوڕی (میناء)ەوە، لە جابیری کوڕی عەبدوڵڵاوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی

---

[1] حسن (ص.ج/٦١١٦)، د(٣٤٤٤) ولمزيد من التفصيل راجع السلسلة الصحيحة للألباني/٢٣٢٦).

[2] صحيح لغيره حم: (٣٧٨٢/٣٢٤ و ٦/٣٢٥)، ت الأرناؤوط.

کردووه له مامەڵە بەشێوەی (معارمـة) راوییـەکیان دەڵێ: پێغەمبـەر (درودی خودای لەسەر بێ) لەجیاتی (المعاومة) وشەی (بیع السنین) فەرمووە.[1]

ئیبنولمونذیر دەڵێ: فوقەها کۆڕایـان هەیـە لەسـەر ئـەوە: کـە فرۆشـتنی میوەی درەخت بۆ چەند ساڵێك دروست نیە.[2]

خەطابی دەڵێ: وشەی (المعاومة) لەسەر کێشی (المفاعلـة)یـەو لـە (العـام) وەرگیراوە بریتییە لە فرۆشتنی میوەی درەخـت بۆمـاوەی چـەند سـاڵێك. بـەم جـۆرە پیـاو بـەری درەختـە خورمایـەك یـان چـەند درەختێـك بفرۆشـێ بـە یەکێکی تر بۆماوەی چەند ساڵێك، ئەم جۆرە مامەڵەیە زیانی تێدایە. چـونکە ئەو شتێك دەفرۆشێ: کە بـوونی نیـە لـەکاتی مامەڵەکەدا، شـتە فرۆشـراوەکە هەر نەهاتۆتـەدی، ناشـزاندرێ ئـاخۆ دێتـە دی یـان نـا؟ نازانـێ ئـاخۆ درەختـە خورماکە بەر دەگرێ یان نا.[3]

قەرزو کڕینو فرۆشتن بەیەك سەودا (سلف وبیع)

لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « لاَ يَحِلُّ سَلَفٌ وَبَيْعٌ ».[4]

خەطابی دەڵێ: مانای (سلف) قەرزە. ئەم مامەڵەیە بـەم جۆرەیـە کـابرا بڵێ: ئەو کاڵایەت پێ دەفرۆشم بەئەو نرخە بەمەرجێ هەزار دینـارم بەقـەرز بدەیتێ، ئەم مامەڵەیە فاسیدەو دانابەسترێ چونکە ئەو بۆیە قەرزی پێ دەدا: کە لـەکڕینی کاڵاکـەدا خـاتری بگـرێ، کـەوابوو نرخـی کاڵاکـە نادیـار دەبـێ.

---

[1] م(١٩٣٦-٨٥/١١٧٥/٣)، د(٣٣٥٩/٢٢٩/٩)، جة(٢٢١٨/٧٤٧/٢).

[2] الإجماع: (١١٥/٤٧٩).

[3] معالم السنن ج٥/٤٤.

[4] حسن صحيح: (ص.د/٢٩٩٢) ، د(٣٤٨٧/٤٠٢/٩)، ت(١٢٥٢/٣٥١/٢)، ن(٢٨٨/٢٩٥/٧).

هەروەها چونکە هەر قەرزێك سود بۆ خاوەن قەرزەکە رابکێشێ دەچێتە چوارچێوەی ریباوە.[1]

نەیکردن لە فرۆشتنی (طەعام) هەتا دوجار نەپێورێ

لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەی کرد لەفرۆشتنی (طەعام) هەتا ربەی فرۆشیارو ربەی کڕیار تێیدا بەکار نەبێ.[2]

لە ئیمامی عوسمانەوە دەگێڕدرێتەوە، کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرمووە: «إِذَا بِعْتَ فَكِلْ ، وَإِذَا ابْتَعْتَ فَاكْتَلْ». کە خۆراکت فرۆشت پێوانەی بکە بۆ کڕیار کە کڕیشت شتەکردراوەکە بپێوە.[3]

فرۆشتنی حەیوان بە حەیوان بەقەرز (بيع الحيوان بالحيوان نسيئة)

لە سەمورەی کوڕی جوندوبەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەیکردوە لە فرۆشتنی حەیوان بەحەیوان بەقەرز.[4]

ئەگەر حەیوان بەحەیوان فرۆشرا دروستە زیدەی تێدابێ بەمەرجێ حازر بەحازر بێ.

لە جابیرەوە ریوایوەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «لاَ بَأْسَ الْحَيَوَانُ بِالْحَيَوَانِ وَاحِدًا بِاثْنَيْنِ يَدًا بِيَدٍ وَكَرِهَهُ نَسِيئَةً».[5]

---

[1] معالم السنن (٥/١٤٤).

[2] حسن: (ص.جة/١٨١٢)، جة(٢٢٢٨/٧٥٠/٢).

[3] خ: (٣٤٣ و ٤/٣٤٤).

[4] صحيح: (ص.د/٢٨٦٩) ، د(٣٣٤٠/٢٠٥/٩)، جة(٢٢٧٠/٧٦٣/٢)، ن(٧/٢٩٢).

[5] صحيح: (ص.جة/١٨٤٢) ، جة(٢٢٧١/٧٦٣/٢).

فرۆشتنی گیانلەبەر بە گیانلەبەر دروستە حەیوانێك بەدوو حەیوان حازر بەدەست‌و دەست بەدەست. بەڵام بەشێوەی قەرز بەلایەوە پەسەند نەبوو.

فرۆشتنی خورمای تەڕ بە خورمای وشك (بیع الرطب بالتمر)

لە سەعدی کوڕی ئەبو وەقاصەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: گوێم لێ بوو پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) پرسیاری لێ کرا دەربارەی فرۆشتنی خورمای تەڕ بە خورمای وشکەوە بوو. فەرمووی: «أَيَنْقُصُ الرُّطَبُ إِذَا يَبِسَ».؟ ئایا خورما تەڕەکە کەوشکبۆوە کەم دەکا؟ وتیان: بەڵێ، ئیتر پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی لێ کردن کە ئەو جۆرە مامەڵەیە بکەن.[1]

فرۆشتنی میوە بە خواردەمەنی بە پێوانە

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی کرد لە مامەڵەکردن بەشێوەی موزابەنە، بەمجۆرە بەروبوومی پەرژینی باخەکەی ئەگەر خورمابوو بفرۆشێ بە خورمای وشکەوەکراو ئەگەر دارمێو بوو بەرەکەی بفرۆشێ بەمێوژ بەپێوانە، ئەگەر کشت‌و کاڵی تر بوو بیفرۆشێ بە خواردەمەنی بە پێوانە. پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی لەهەموو ئەم جۆرە سەودایانە کرد.[2]

ئیبنو بەطال دەڵێ: زانایان کۆڕایان هەیە لەسەر ئەوە کە دروست نیە فرۆشتنی بەروبووم پێش لێکردنەوەو چنینی بە خواردەمەنی چونکە فرۆشتنی کاڵای نادیارو نەزانراوە بەکاڵای دیاریکراو.

---

[1] صـــــــــحیح: (ص.ت/١٢٢٥) ، ت(٢/٣٤٨/١٢٤٣)، د(٢١١/٣٣٤٣ — ٩/٢١٣)، ن(٧/٢٦٩)، جە(٢/٧٦١/٢٢٦٤).

[2] متفق علیە: خ(٤/٤٠٣/٢٢٠٥)، م(١٥٤٢- ٢/١١٧٢/٧٦)، د(٩/٢١٤/٣٣٤٥).

بەرەوپیر چوونی کاروان و قەتار کەشت دێنن بۆشار

ئەم جۆرە مامەڵەیە ئەوەیە بازرگانی شار بەرەوپیری کاروان و قەتار بڕوا بۆئەوەی پێش ئەوەی کاروانەکە بگاتە شارو نرخی کاڵاکەیان بزانن کاکی بازرگان لێیان بکڕێ [1] بەمەش قەتارچی و کاڵا هێنەکان چونکە ئاگاداری نرخ نین دەکەونە زەرەرەوە.

لە عەبدوڵڵای کوڕی عومەرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «لاَ تَلَقَّوْا السِّلَعَ حَتَّى يُهْبَطَ بِهَا إِلَى السُّوقِ». [2] بەپیر کاڵای قافڵەو کاروانەوە مەچن بۆ دەری شارو لێیان بگەڕێن با بەشێوەی ئاسایی کاڵاکەیان بخەنە بازاڕەوە.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «لاَ تَلَقَّوُا الْجَلَبَ. فَمَنْ تَلَقَّاهُ فَاشْتَرَى مِنْهُ فَإِذَا أَتَى سَيِّدُهُ السُّوقَ فَهُوَ بِالْخِيَارِ». [3] بەپیر کاڵا هێنەرانەوە مەچن کەسێك بەپیریانەوە چوو شتێکی لەیەکێك کڕی دوایی خاوەن کاڵاکە هاتە بازاڕو هەستی کرد خەڵەتاوەو نرخی کەمی دراوەتێ بۆی هەیە پەشیمان بێتەوە.

فرۆشتنی کاڵای لادێیی لەلایەن بازرگانی شارەوە (بيع الحاضر للبادي)

ئەم جۆرە مامەڵەیە ئەوەیە لادێیی کاڵاکەی بەرێ بۆشار بۆ فرۆشتن بە نرخی ڕۆژو بگەڕێتەوە بۆ گوند، کابرای دوکانداری شارنشین بچێتە بن

---

[1] احكام الأحكام ج٣/١١١).

[2] متفق عليه، خ(٢١٦٥/٣٧٣/٤)، واللفظ له، م(١٥١٧/١١٥٦/٣)، د(٧٤٧٣/٢٨٠/٩).

[3] م(١٥١٩/١١٥٧/٣)، ت(١٢٣٩/٣٤٦/٢)، د(٣٤٢٠/٣٠٣/٩)، ن(٧/٢٥٧)، ج(٢١٧٨/٧٣٥).

کلێشەیەوەو پێی بڵێ: لای من دای بنێ من بەکاڵەخۆ بەنرخی زیاد بۆت دەفرۆشم، ئەمەش زیان دەگەیەنێ بە دانیشتوانی شار.[1]

لە ئەنەسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی لەوەکرد: کە دوکاندارو بازرگانی شار شتومەك بۆ گوندنشینەکان بفرۆشن با باوکیشی بێ یان برای بێ.[2] واتە: تەنانەت ئەگەر خاوەن کاڵای لادێیی‌و دوکانداری شار باوك‌و کوڕ یان برای یەکتریش بن هەرنابێ کابرای دوکانداری شار کاڵا بۆ لادێیی بفرۆشێ.

لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لاَ يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ دَعُوا النَّاسَ يَرْزُقِ اللَّهُ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ».[3] نابێ دوکانداروبازرگانی شارنشین کاڵا بۆ گوندنشینەکان بفرۆشێ، واز لەخەڵك بێنن با بۆخۆیان کاڵای خۆیان بفرۆشن‌و خودا رزق‌و رۆزی هەندێکیان لە هەندێکیان بەدەست بێنن.

ئەو کاڵایانەی فرۆشتنیان دروست نیە

١- شەراب: لەخاتو عائیشەوە (رەزای خودای لێ بێ) دەفەرموێ: کاتێك ئایەتەکانی سورەتی (البقرة) بەتەواوی نازڵ بوو، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) تەشریفی لەماڵ دەرچوو فەرمووی: (حُرِّمَتِ التِّجَارَةُ فِي الْخَمْرِ).[4] بازرگانیکردن بە مەیی‌و شەراب یاساغ کرا.

---

[1] احكام الأحكام (ج٢/١١٤).

[2] م(١٥٢٣/١١٥٨/٣)، د(٢٤٢٣/٢٠٦/٩)، ن(٧/٢٥٦).

[3] م(١٥٢٢/١١٥٧/٣)، ت(١٢٤١/٢٤٧/٢)، د(٣٤٢٥/٢٠٩/٩)، ن(٧/٢٥٦)، جة(٢١٧٦/٧٣٤/٢).

[4] متفق عليه: خ(٢٢٢٦/٤١٧/٤)، م(١٥٨٠/١٢٠٦/٣)، د(٣٤٧٣/٢٨٠/٩)، ن(٧/٣٠٨).

٢- فرۆشتنی تریێ بەکەسێك بیکا بەمەی، قورئان دەفەرموێ: {وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ – المائدة/٢}. هاوکاری یەکتربکەن لەسەر کاری چاكو خۆپارێزی لەسزای خودا، یارمەتی یەکتر مەدەن لەسەر خراپەو کاری سنوور بەزێنیو شکاندنی فەرمانەکانی خودا.

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « لُعِنَتِ الْخَمْرُ عَلَى عَشَرَةِ أَوْجُهٍ بِعَيْنِهَا وَعَاصِرِهَا وَمُعْتَصِرِهَا وَبَائِعِهَا وَمُبْتَاعِهَا وَحَامِلِهَا وَالْمَحْمُولَةِ إِلَيْهِ وَآكِلِ ثَمَنِهَا وَشَارِبِهَا وَسَاقِيهَا».[1] لە دەلاوە لەعنەتو نەفرین کراوە لە عەرەقو مەی. خودی عەرەق خۆی، ئەوکەسەی دەیگوشی ئەوەی بۆی دەگوشن، ئەوەی دەیفرۆشێ ئەوەی پێی دەفرۆشن ئەو کەسەی هەڵی دەگرێ ئەوەی بۆی هەڵدەگرنو بۆی دەبەن، ئەوەی نرخەکەی دەخوا، ئەوەی دەیخواتەوە ئەوەی دەیگێڕێ.

٣- فرۆشتنی ئامێری شاییو زەماوەندو دەهۆڵو زوڕناو شتی وا، لە ئەبو ئومامەوە لە پێغەمبەرەوە ڕیوایەتکراوە، فەرموویەتی:(لاَ تَبِيعُوا الْقَيْنَاتِ وَلاَ تَشْتَرُوهُنَّ وَلاَ تُعَلِّمُوهُنَّ وَلاَ خَيْرَ فِي تِجَارَةٍ فِيهِنَّ وَثَمَنُهُنَّ حَرَامٌ). چەتیوی کۆیلەی گۆرانی بێژ مەفرۆشن، مەشیان کڕن، گۆرانیشیان فێرمەکەن، خێرو بێرو بەرەکەت لە مامەڵەکردن بەم جۆرە کۆیلانەوە نیە، بەهاکەشیان حەرامە. دەربارەی ئەم شتە خراپو نەشیاوانە ئەم ئایەتە نازڵ بووە، کە دەفەرموێ: {وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَن سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ – لقمان/٦}.

٤- گۆشتی مردارەوەبوو، گۆشتی بەراز، بتو صەنەم،

---

[1] صحيح: (ص.جة/٢٧٢٥) ، جة(٢/١١٢١/٣٣٨٠) واللفظ له، د(١٠/١١٢/٣٦٥٧).

لەجابیری کوڕی عەبدوڵڵاوە ڕیوایەتکراوە: کە بەگوێچکەی خۆی ساڵی ڕزگارکردنی مەککە لە مەککەدا لەدەمی پێغەمبەری بیست فەرمووی: «إِنَّ اللَّـهَ وَرَسُـولَهُ حَـرَّمَ بَيْـعَ الْخَمْـرِ وَالْمَيْتَـةِ وَالْخِنْزِيـرِ وَالأَصْـنَامِ». پەروەردگارو پێغەمبەرەکەی فرۆشتنی عەرەقیان حەرام کردووە، هەروەها فرۆشتنی گۆشتی مردارەوەبوو گۆشتی بەراز هەروا بتو صەنەم.

گوترا: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەی پیوی تازەڵی مردارەوەبوو حوکمەکەی چیە؟ ئەوەتا کەشتی پێ ڕوکەش دەکرێ، پێستی پێ چەوردەگرێ، دەشکرێ بە ڕۆنی فتیلەو چرا بۆ ڕوناکی، فەرمووی: « لاَ ، هُوَ حَرَامٌ » نابێ، بەکارهێنانی پیوی لەو جۆرە حەرامەو فرۆشتن و کڕینیشی حەرامە. پاشان پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «قَاتَلَ اللَّـهُ الْيَهُودَ ، إِنَّ اللَّهَ لَمَّـا حَـرَّمَ شُـحُومَهَا جَمَلُـوهُ ثُـمَّ بَـاعُوهُ فَـأَكَلُوا ثَمَنَـهُ».[1] خودا جولەکە لەناوبەرێ: کە پەروەردگار پیوی مردارەوەبووی حەرام کرد هاتن پیوەکەیان تواندەوەو فرۆشتیان پاشان پەهاکەیان خوارد.

٥- فرۆشتنی خوێن، لە عەونی کوڕی ئەبو جوحەیفەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: باوکی خۆم بینی بەندەیەکی کەڵەشاخگری کڕی (فَـأَمَرَ بِالْمَحَـاجِمِ فَكُسِرَتْ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ)؟ فەرمانی پێدا کەڵەشاخەکەی بشکێنێ، پرسیارم کرد بۆ؟ لە وەڵامدا وتی: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) نەهی کردوە لەبەهای خوێن.[2]

---

[1] متفــــق عليـــــه، خ(٢٢٣٦/٤٢٤/٤)، م(١٥٨١/١٢٠٧/٣)، ت(١٣١٥/٢٨١/٢)، د(٣٤٦٩/٣٧٧/٩)، جة(٢١٦٧/٧٣٢/٢)، ن(٣٠٩/٧).

[2] خ(٢٢٣٨/٤٢٦/٤).

ئیبنولمونزیر دەڵێ: زانایانی ئیسلام کۆڕایان هەیە لەسەر حەرامی ئەو شتانەی خودا حەرامی کردون؛ لە مردارەوەبوو لەخوێن و لەبەراز.[1]

٦- سەگ: لەئەبو مەسعودی ئەنصارییەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی کرد لەبەهای سەگ و لەکرێی زیناو لە شیرینی و بەخشیشی کاهین و کوڵەوەنانی.[2]

سەگی راو واتە سەگی تەربیە دادراو راهێنراو لەم حوکمە چەرت دەگرێ، ئەم جۆرە سەگە کڕین و فرۆشتنیان دروستە.

لە ئەبو هورەیرە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: نەهی کراوە لەبەهاو نرخی سەگ جگە لەسەگی راو.[3]

٧ پشیلە: لە ئەبو زوبەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پرسیارم لە جابیر کرد دەربارەی بەهای سەگ و پشیلە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) زۆر بەتوندی و توڕەییەوە نەهی لەو جۆرە مامەڵەیە کرد.[4]

٨- وێنەی ئەو شتانەی گیانیان لەبەرە، لە سەعیدی کوڕی ئەبولحەسەنەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: لای ئیبنو عەبباس بووم، پیاوێك هات بۆلام وتی: ئەی ئیبنو عەبباس! من مرۆڤێکم ژیانم لەسەر بەرهەمی دەستی خۆمە، من وینەکێشم ئەم وێنانەم بەدەستی خۆم دروست کردووە، ئیبنو عەبباس فەرمووی: ئەمن ئەوەی لە پێغەمبەرم نەبیستبێ بۆت ناگێڕمەوە، بەگوێی خۆم لە پێغەمبەرم بیست، فەرمووی: «مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فَإِنَّ اللَّهَ مُعَذِّبُهُ

---

(1) الإجماع: (١١٤/٤٧٤).

(2) متفــــق عليــــه: خ(٢٢٣٧/٤٢٦/٤)، م(١٥٦٧/١١٩٨/٣)، د(٣٤٦٤/٣٧٤/٩)، ت(١٢٩٣/٣٧٢/٢)، جة(٢١٥٩/٧٣٠/٢)، ن(٣٠٩/٧).

(3) حسن (ص.ت/١٢٨٧)، ت(١٢٩٩/٣٧٥/٢).

(4) م (١٥٦٩/١١٩٩/٣)، د (٣٤٦٢/٣٧٢/٩)، ت (١٢٩٧/٣٧٤/٢).

، حَتَّى يَنفُخَ فِيهَا الرُّوحَ ، وَلَيْسَ بِنَافِخٍ فِيهَا أَبَدًا». کەسێك وێنـەی گیانلەبـەرێك بکێشێ، ڕۆژی قیامەت پەروەردگار سزای دەدا تاگیانی بە بەردا دەکا، هـەرگیز توانـای ئـەوەی نیـە گیـانی بـە بـەردا بکا، کابرا هەڵسڵەمیەوەو ڕەنگی زەرد هەڵگەڕا، ئیبنو عەبباس پێی گوت: ماڵوێران، کە هەر ناچار بی وێنـە بکێـشی، وێنەی درەختێك بکێشە، یان هەرشتێك کە گیانی لەبەردا نەبێ.[1]

٩- میوە پێش ئەوەی کامڵ بێ، لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵێ: کـە پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) نـەهی کـرد لەفرۆشتنی بەروبووم تا نیشانەی کامڵ بوونی دەردەکەوێ، هەروا نەهی کـرد لەفرۆشـتنی بـەری درەختـی خورمـا هـەتا وای لێ دێ ئـاڵو بـۆڵی تێدەکـەوێ، واتـە: تـا خورماکانی سور دەبن یان زەرد دەبن.[2]

هەر لە ئەنەسـەوە ڕیوایـەتکراوە، دەڵێ: کـە پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسەر بێ) نـەهی کـردووە لـە فرۆشـتنی میوەو بـەروبوم هـەتا کـامڵ دەبـن. گوترا کامڵ بوون چۆنە؟ فەرمووی: هەتا سور دەبـێ، ئـەمجار فـەرمووی: ئـەی ئەگەر خودا بەروبومەکەی وانێ نـەکرد هـەڵی پێچێو پـوح بـوو، لەبەرامبـەر چیدا یەکێك لەئێوە ماڵی براکەی وەرگرێ؟[3]

١٠- فرۆشتنی بەروبومی کشتوکاڵ پێش ڕەقبوونی دەنکەکانی.

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کـە پێغەمبـەر (دروودی خـودای لەسـەر بـێ) نـەهی کـردووە لەفرۆشـتنی خورمـا تـا کـامڵ دەبـێ، فرۆشـتنی

---

[1] متفق علیه: خ (٢٢٢٥/٤١٦/٤)، وللفظ له م (٢١١٠/١٦٧٠/٣)، ن (٢١٥/٨) مختصراً.

[2] متفق علیه: خ (٢١٩٨/٣٩٨/٤)، وللفظ له م (١٥٥٥/١١٩٠/٣)، ن (٢٦٤/٧).

[3] کامڵبوون بۆ دانەوێڵە سپی هەڵگەڕانیەتیو ڕەقبوونی دەنکەکانیەتی.

دانەوێڵە تا ڕەق دەبێ، دڵنیا دەبن لەوەی کە پێگەیشتووەو لە ئافات ڕزگاری بووە، ئەهیەکە ئاڕاستەی فرۆشیارو کڕیار کراوە.[1]

١١- هەر کاڵایەك حەرام بێ لەخۆراكو خواردنەوەو پۆشاكو ئەو جۆرە شتانە.

لە ئیبنو عەبباسەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ، إِذَا حَرَّمَ عَلَى قَوْمٍ أَكْلَ شَيْءٍ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ ثَمَنَهُ».[2] پەروەردگار ئەگەر لەسەر گەلو نەتەوەیەك خواردنی شتێکی حەرام کرد بەهاکەشی حەرام دەکا لەسەریان.

١٢- پۆشاکی ئافرەت کە مەرجەکانی پۆشاکی شەرعی تێدا نەیەتەجێ. چونکە فرۆشتنی کاڵای لەو جۆرە فاحیشەو فەساد لەناو موسوڵمانانندا بڵاو دەکاتەوە، قورئان دەفەرموێ: {وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى وَلاَ تَعَاوَنُواْ عَلَى الإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ – المائدة/٢}. یان دەفەرموێ: {إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ – النور/١٩} بێگومان ئەوانەی هەوڵ دەدەنو دەیانەوێ فاحیشەو فەساد لەناو خاوەن باوەڕانـدا بڵاوبێتەوە سزای بەئێشیان بۆ دانراوە چ لە دونیادا چ لەقیامەتدا. خودا دەزانێ بڵاوکردنەوەی فاحیشە چەند زیانبەخشو دژە مرۆڤە، ئێوە نازانن.

(الخیار: مافی زیوانبوونەوە

پێناسەی خیبار: داواکردنی باشترین دوو ئەمر لە ڕوویاندنی سەودا یان هەڵوەشاندنەوەی.

---

[1] صحیح: (مختصر م/٩١٧)، م (٣/١١٦٥/١٥٣٥)، د (٩/٢٢٢/٣٣٥٢)، ت (٢/٣٤٨/١٢٤٥)، ن (٧/٣٧٠).

[2] صحیح: (مختصر م/٩١٧)، م (٣/١١٦٥/١٥٣٥)، د (٩/٢٢٢/٣٣٥٢)، ت (٢/٣٤٨/١٢٤٥).

جۆرەكانی خییار

١- خییاری مەجلیسی مامەڵەكە، ئەم مافە بۆ فرۆشیارو كڕیار چەسپاوە لەكاتێ سەودا دەكەن تا لێك جیادەبنەوە بەمەرجێ لەناوەڕۆكی سەوداكەیاندا ئەوەیان دیاری نەكردبێ كە خییاری نەبێ، یان دوای بڕاندنەوەی سەوداكەیان نەیان وتبێ خییارمان نەبێ، یان یەكێكیان خییاری خۆی ساقط نەكردبێ، ئەگەر یەكێكیان خییاری خۆی پوچاندەوە، ئەوە خۆی خییاری نابێ بەڵام بەرامبەركەی خییاری دەمێنێ.

لە ئیبنو عومەرەوە لە پێغەمبەرەوە (درودی خودای لەسەر بێ) كە فەرموویەتی: «إِذَا تَبَايَعَ الرَّجُلَانِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالْخِيَارِ، مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا، وَكَانَا جَمِيعًا، أَوْ يُخَيِّرُ أَحَدُهُمَا الآخَرَ فَتَبَايَعَا عَلَى ذَلِكَ، فَقَدْ وَجَبَ الْبَيْعُ، وَإِنْ تَفَرَّقَا بَعْدَ أَنْ يَتَبَايَعَا، وَلَمْ يَتْرُكْ وَاحِدٌ مِنْهُمَا الْبَيْعَ، فَقَدْ وَجَبَ الْبَيْعُ».[١] ئەگەر دوو پیاو سەودایان كرد هەریەكەیان بۆی هەیە سەوداكە راگرێ یان بیبڕێیەنێ مادامێ لێك جیا نەبنەوە، ئەگەر یەكێكیان ئەویتری موخەیەر كردو سەوداكەیان كرد ئەوە مامەڵەكەیان دادەمەزرێ، ئەگەر دوای سەوداكە لێك جیابوونەوەو هیچ كامیان خییاری پەیڕەو نەكرد ئەوە بەیعەكەیان چەسپاوە.

حەرامە یەكێك لەكڕیارو فرۆشیار لە مەجلیسی عەقدەكە خۆ بدزێتەوە لەترسی ئەوەی بەرامبەرەكەی سەوداكە پوچ بكاتەوە.

لە عەمری كوڕی شوعەیبەوە لەباوكیەوە لە باپیریەوە ڕیوایەتكراوە، كە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «الْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا إِلاَّ أَنْ تَكُونَ صَفْقَةَ خِيَارٍ وَلاَ يَحِلُّ لَهُ أَنْ يُفَارِقَ صَاحِبَهُ خَشْيَةَ أَنْ يَسْتَقِيلَهُ».[٢] فرۆشیارو كڕیار خاوەنی خییارن، بۆیان هەیە لە مەجلیسی

---

[١] متفق عليه، خ (٤/٣٣٢/٢١١٢)، م (١٥٣١- ٤٤- ٢/١١٦٣)، ن (٧/٢٤٩).

[٢] صحيح: (ص. ج/٢٨٩٥)، د (٩/٣٢٤/٣٤٣٩)، ت (١٢٦٥/٣٦٠/٢)، ن (٧/٢٥١).

عەقدەکەدا مامەڵەکە رابگرن‌و ژێوان ببنەوە. مەگەر خییار دابنێن، بەم جۆرە یەکێکیان بەوی تریان بڵێ: بەویستی خۆت بڕیار بدە مامەڵەکە بڕوا یا ڕای بگرین، جا ئەگەر یەکێکیان بڕیاری ڕۆیاندنی دا ئەوی تریش ڕازی بوو مامەڵەکە دادەبەستریٚ، دروستیش نیە هیچ کام لە فرۆشیارو کڕیار خۆ بدزێتەوە لە بەرامبەرەکەی لەترسی ئەوەی هاوەڵەکەی سەوداکە رابگریٚ‌و هەڵی بوەشێنێتەوە.

٢-خییاری مەرج: بەم جۆرە هەردووکیان یان یەکێکیان خییار بە مەرج بگرن بۆ ماوەیەکی دیاری کراو، ئەگەر ماوەکە درێژیش بێ هەر دروستە.

لە ئیبنو عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِنَّ الْمُتَبَايِعَيْنِ بِالْخِيَارِ فِي بَيْعِهِمَا ، مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا ، أَوْ يَكُونُ الْبَيْعُ خِيَارًا».[١] فرۆشیارو کڕیار خییاریان بۆ هەیە لە سەوداکەیاندا بە مەرجێ لێك جیانەبوبنەوە، یان لە مامەڵەکەیان خییاریان بەمەرج گرتبێ بۆ ماوەیەکی دیاری کراو.

٣- خییاری عەیب بەم جۆرە کاڵاکە یان بەهاکە عەیبدار بێ.

لەوەپێش باسی ئەوە کرا: کەنابێ عەیب‌و خەوشی کاڵا بشاردرێتەوە، جا ئەگەر پیاوێك کاڵایەکی کڕی‌و دەرکەوت عەیبدارەو پێی نەزانیبوو تا لێك جیابوونەوە، دەتوانێ کاڵا عەیبدارەکە بگێڕێتەوە بۆ خاوەنەکەی.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «مَنِ اشْتَرَى غَنَمًا مُصَرَّاةً فَاحْتَلَبَهَا ، فَإِنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا ، وَإِنْ سَخِطَهَا فَفِي حَلْبَتِهَا صَاعٌ مِنْ تَمْرٍ».[٢] کەسێك بزنێك یان مەڕێکی کڕی، ماوەیەك بوو فرۆشیار نەیدۆشیبوو بۆ ئەوەی گوانی گەورە

---

[١] متفق عليه: خ (٢١٠٧-٤/٣٢٦)، م (١٥٣١/١١٦٣/٣)، ن (٧/٢٤٨).

[٢] متفق عليه: خ (٢١١٥/٤/٣٦٨)، وهذا لفظه، م (١٥٢٤/٣١٠/٩)، بزيادة في أول.

بـبن‌و شـیره‌كه‌یان تێـدا كۆببێتــه‌وه‌و فرۆشـیار وابزانــێ ئـه‌م شـیر زۆرییـه‌ی سروشتی‌یه‌، دوایی كه‌ دۆشی بۆی ده‌ركه‌وت وانیـه‌، ئه‌گـه‌ر بـه‌و حاڵه‌یش پێی ڕازی بـوو، ئـه‌وه‌ گلی ده‌داتـه‌وه‌، ئه‌گـه‌ر نه‌یویـست ده‌توانــێ بیگێڕێتـه‌وه‌ بـۆ خاوه‌نی‌و له‌جیاتی ئه‌و شیره‌ی لێی دۆشیوه‌ ربه‌ خورمایه‌كی ده‌داتێ.

له‌ ئه‌بو هوره‌یره‌وه‌ ڕیوایه‌تكراوه‌، ده‌ڵێ: كـه‌ پێغه‌مبـه‌ر (درووده‌ی خـودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: «لاَ تُصَرُّوا الإِبِـلَ وَالْغَـنَمَ ، فَمَـنِ ابْتَاعَهَـا بَعْـدُ فَإِنَّـهُ بِخَيْـرِ النَّظَرَيْنِ بَعْدَ أَنْ يَحْتَلِبَهَا إِنْ شَـاءَ أَمْـسَكَ ، وَإِنْ شَـاءَ رَدَّهَـا وَصَـاعَ تَمْـرٍ».[1] شیر له‌گوانی حوشتر‌و بـزن‌و مـه‌ڕدا حـه‌بس مه‌كـه‌ن وابزانـدرێ ئاژه‌ڵه‌كـه‌ شـیری زۆره‌و گوان زله‌، جا كه‌سێك ئاژه‌ڵێكی له‌و جۆره‌ی كـڕی ئـه‌وه‌ پـاش دۆشینی خیباری بۆ هه‌یه‌، ده‌توانێ ئاژه‌ڵه‌كه‌ لای خۆی بهێڵێته‌وه‌ یان بیگه‌ڕێنێته‌وه‌ بۆ خاوه‌نی پێشووی‌و ربه‌ خورمایه‌كیشی له‌گه‌ڵدا بداتێ.

ریباو سود

پێناسه‌ی ریباء (ربـا) وشـه‌یه‌كی موعته‌له‌ بـه‌ ئـه‌لفی (مقصورة) كۆتـایی هاتووه‌، له‌ (ربایربو) وه‌رگیراوه‌.

بنــه‌مای (ربـا) یـانی زیـاده‌و گه‌شـه‌كردن، وه‌كـوو قورئـان ده‌فـه‌رموێ: {اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ – الحج/٥} یان به‌ مانا كه‌م به‌زۆرو یه‌ك به‌دوو.

حوكمی ریبا

ریبـا بـه‌ نه‌صـصی قورئـان‌و سـوننه‌ت‌و كـۆڕای ئوممـه‌تی موسـوڵمان حه‌رامه‌و نادروست‌و ناڕه‌وایه‌.

---

[1] صحيح: (ص. ج/٧٣٤٧)، خ (٤/٣٦١/٢١٤٨)، د (٩/٣١٠/٣٤٣٦).

قورئان دەفەرموێ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اتَّقُواْ اللّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ. فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ فَأْذَنُواْ بِحَرْبٍ مِّنَ اللّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لاَ تَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ – البقرة/٢٧٨ – ٢٧٩}.: ئەی خاوەن باوەڕان! تەقوای خودا بکەن ئەو پارە زیادەی کەلای قەرزداران هەتانە بەهۆی سەودای ڕیبا ئامێزەوە وازی لێ بێنن‌و وەری مەگرنەوە ئەگەر ڕاست دەکەن خاوەن باوەڕن، ئەگەر واز لە ڕیبا خۆری نەهێنن، ئەوە خۆتان ئامادە بکەن بۆ جەنگ لەگەڵ خوداو پێغەمبەرەکەی، ئەگەر تۆبە بکەن‌و واز لەڕیباو سود بێنن ئەوە بەحەلاڵی دەسمایەکەتان وەربگرنەوەو زیادەکە چەرت بکەن، نە ستەم بکەن نەبێڵن ستەمتان لێ بکرێ.

یان دەفەرموێ: {الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لاَ يَقُومُونَ إِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ – البقرة/٢٧٥}: ئەوانەی ڕیبا دەخۆن ڕۆژی قیامەت لەگۆڕەکانیان ڕاست نابنەوە مەگەر بەشێوەی کەسێك شەیتان دەستی لێ وەشاندبێ‌و وەکوو شەپلە لێ دراوی لێ هاتبێ‌و هەر کۆدە کۆدی بێ.

هەروا دەفەرموێ: {يَمْحَقُ اللّهُ الْرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللّهُ لاَ يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ – البقرة/٢٧٦}. خودا ماڵی ڕیبائامێز بوچ دەکاتەوەو دەیفەوتێنێ یان بەرەکەتی تێدا ناهێڵێ‌و سودی لێ ببیندرێ.

لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەتکراوە، کە پێغەمبەر (درووودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ». خۆتان بپارێزن لە حەوت شتی بەهیلاکبەرو فەوتێنەر، هاوەڵان عەرزیان کرد ئەو حەوت ڕەفتارە بەدە چین؟ فەرمووی: «الشِّرْكُ بِاللَّهِ ، وَالسِّحْرُ ، وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ ، وَأَكْلُ الرِّبَا ، وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ ، وَالتَّوَلِّي يَوْمَ الزَّحْفِ ، وَقَذْفُ الْمُحْصَنَاتِ

الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلاَتِ».[1] هاوەڵدانان بۆ خودا، سیحرو جادوکردن، کوشتنی مرۆڤ کە خودا پاساغی کردووە مەگەر لەشێوەی حەدو قیصاصدا، خواردنی ریباو سود، خواردنی ماڵی هەتیو، هەڵاتن‌و پشت هەڵکردن لەرۆژی هەڵمەت بردن‌و غەزادا، بوختانکردن بە ئافرەتی داوێن پاک‌و موسوڵمان.

لە جابیرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) نەفرینی کردووە لە ریباخۆرو بریکارەکەی، لەو کەسەی حیسابەکە دەنوسێ‌و لەو دوو شاهیدانەی دەبنە شایەت بەسەر مامەڵەو ریباکەوە، فەرمووی: (هُمْ سَوَاءٌ)[2] ئەوانە هەموویان هاوبەشی ئەو تاوانەن.

لە ئیبنو مەسعودەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «الرِّبَا ثَلاَثَةٌ وَسَبْعُونَ بَابًا أيسرها مثل أن ينكح الرجل أمه».[3] ریبا حەفتاو سێ جۆرە لایەنە کەمەکەیان وەکوو ئەوە وایە پیاو دایکی خۆی مارە بکا.

لە عەبدوڵلای کوڕی حەنظەلەوە لە پێغەمبەر ریوایەت دەکا، دەڵێ: فەرمووی: «دِرْهَمُ رِباً يَأْكُلُهُ الرَّجُلُ وَهُوَ يَعْلَمُ أَشَدُّ مِنْ سِتَّةٍ وَثَلاَثِينَ زَنْيَةً».[4] دیرهەمێك لەریبا پیاو دەیخواو دەشزانێ ئەوە ریبایە تاوانەکەی لە سی‌و شەش زینا گەورەترە.

لە ئیبنو مەسعودەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «مَا أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنَ الرِّبَا إِلاَّ كَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهِ إِلَى قِلَّةٍ».[5]

---

[1] متفق عليه: خ (٥/٣٩٣/٢٧٦٦)، م (١/٩٢/٨٩)، د (٨/٧٧/٢٨٥٧)، ن (٦/٢٥٧).

[2] صحيح: (مختصر م/٩٥٥) (ص. ج/٥٠٩٠)، م (٣/١٢١٩/١٥٩٨).

[3] صحيح: (ص. ج/٣٥٣٩)، ك (٢/٣٧).

[4] صحيح: (ص. ج/٣٣٧٥)، حم (١٥م٦٩/٢٣٠).

[5] صحيح: (ص. ج/٥٥١٨)، جه (٢/٧٦٥/٢٢٧٩).

هەر کەسێك بیەوێ ماڵو سامانی خۆی لەڕێگەی ڕیباوە زۆر بکا حەتمەن سەرەنجامی بەرەو نشوستیو کەمبوونەوە دەچێ.

جۆرەکانی ڕیبا

ڕیبا دوو جۆرە: ڕیبای نەسیئە (ڕیبای قەرزدواخستن) ڕیبای فەضل (ڕیبای زیاد دان).

ڕیبای نەسیئە ئەو زیدە بەمەرج گیراوەیە: کە خاوەن قەرز وەری دەگرێ لە قەرزدار لەجیاتی دواخستنی قەرزەکە، ئەم جۆرە ڕیبایە حەرامو یاساغە بە دەقی قورئانو سوننەتو کۆڕای ئوممەتی ئیسلام.

ڕیبای فەضل: ئەوەیە پارە بە پارە بفرۆشرێ، یان خۆراك بە خۆراك لایەکیان زیادەی هەبێ، ئەم جۆرەشیان بەگوێرەی سوننەتی پێغەمبەرو کۆڕای ئوممەتی ئیسلام حەرامە، چونکە زەریعەو ڕێخۆشکەرەیە بۆ ڕیبای نەسیئەو سەردەکێشێ بۆ ئەو.

ئەو شتانەی ڕیبایان تێدایە

ڕیبا نایەتەدی ئیللا لە شەش جۆردا کە فەرموودەی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) دیاری کردوونو لەم حەدیثەی دوایی‌دا ئاماژەیان بۆ کراوە.

لە عوبادەی کوڕی صامیتەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلاً بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ».[1] کە مامەڵەتان

---

[1] صحيح: (مختصر/٩٤٩)، م (١٥٨٧ ٣/١٢١١/٨١).

کرد ئاوا بیکەن زێڕ بەزێڕ، زیو بەزیو، گەنم بەگەنم، جۆ بەجۆ، خورما بەخورما، خوی بەخوێ، جۆر بەجۆرو چەشن بە چەشنو یەك بەیەكو دەست بەدەستو حازر بەحازر، جا ئەگەر كاڵاكان جۆرو ڕەگەزیان لە یەك جیا بوو، وەكوو زێڕو زیو گەنمو جۆ، ئەو دروستە چۆنێكی بفرۆشن بەو مەرجەی قەرزی تێدا نەبێ، ئەگەر كاڵاكان لەیەك ڕەگەز بوونو عیللەتی ڕیباكەشیان یەك بوو دەبێ چونیەكی هەبێ لەڕوی كێشانو پێوانەوە، بەبێ ئەوەی چاكیو خراپی خودی كاڵاكان ڕۆڵیان هەبێ.

لە ئەبو سەعیدی خودرییەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لاَ تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلاَّ مِثْلاً بِمِثْلٍ ، وَلاَ تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ ، وَلاَ تَبِيعُوا الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ إِلاَّ مِثْلاً بِمِثْلٍ ، وَلاَ تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ ، وَلاَ تَبِيعُوا مِنْهَا غَائِبًا بِنَاجِزٍ».[1] زێڕ بەزێڕ حازر بەحازر نەبێ مەیفرۆشن پاساوی بڕێكی مەدەن بەسەر بڕێكیدا لایەكیان زێدە مەكەنو لایەكیان كەمتر، زیو بەزیو مەفرۆشن مەگەر حازر بەحازرو بێ زیادو كەم هیچ لایەكیان لەوی تر زیاتر نەبێ. كاڵای نەبوو بەكاڵای حازر مەفرۆشن.

لە عومەری كوڕی خەتتابەوە ڕیوایەتكراوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «الذَّهَبُ بِالذَّهَبِ رِبًا إِلاَّ هَاءَ وَهَاءَ ، وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ رِبًا إِلاَّ هَاءَ وَهَاءَ ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رِبًا إِلاَّ هَاءَ وَهَاءَ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ رِبًا إِلاَّ هَاءَ وَهَاءَ».[2] فرۆشتنی زێڕ بەزێڕ مامەڵەیەكی ڕیبائامێزە ئەگەر بە

---

[1] متفق عليه: خ (٤/٣٧٩/٢١٧٧)، م (٣/١٢٠٨/١٥٨٤)، ت (٢/٣٥٧/١٣٦١)، ن (٧/٢٧٢)، د (٩/١٩٧/٣٣٣٢).

[2] متفق عليه: خ (٤/٣٤٧/٢١٣٤)، وهذا لفظه م (٣/١٢٠٩/١٥٨٦)، ت (٢/٣٥٧/١٣٦١)، ن (٢/٢٥٧)، ن (٧/٢٧٣)، د (٩/١٩٧/٣٣٣٢).

ئەندازەی یەکترو حازر بەحازر نەبێ. فرۆشتنی گەنم بەگەنم ریبای تێدایە ئەگەر ئاواو ئاوا نەبێ. فرۆشتنی جۆ بەجۆ ریبایە ئەگەر ئاواو ئاوا نەبێ. فرۆشتنی خورما بەخورما سەودای ریبا ئامێزە ئەگەر ئاواو ئاوا نەبێ. واتە: بە ئەندازەی یەکترو دەست بەدەست بێو لە یەك مەجلیسدا بێ.

لە ئەبو سەعیدەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: ئێمە لەسەردەمی پێغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) خورمای تێکەڵەمان دەست دەکەوت، ئەگەر بمانویستایە خورمای باشمان دەست بکەوێ، دەهاتین دوو ڕبەمان لەو خورما تێکەڵەیە دەفرۆشت بە ڕبەیەك خورمای باش، ئەم سەوداو مامەڵەیەی ئێمە بە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) گەیشتەوە فەرمووی: «لاَ صَاعَيْ تَمْرٍ بِصَاعٍ وَلاَ صَاعَيْ حِنْطَةٍ بِصَاعٍ وَلاَ دِرْهَمَ بِدِرْهَمَيْنِ».[1] ئا ئا ئیشی وا مەکەن دوو ڕبە خورما بفرۆشن بە یەك ڕبە، هەروا دوو ڕبە گەنم مەدەن بە ڕبەیەك گەنم، دیرهەمێکیش مەفرۆشن بە دوو دیرهەم.

ئەگەر جۆرێك لەو شەش شتانەی باسکران بەغەیری جۆری خۆیان فرۆشران وەکوو زێڕ بەزیو یان گەنم بەجۆ دروستە زێدەیان تێ بکەوێ، بەمەرجێ حازر بەحازرو لە مەجلیسەکەدا هەردوو لایان (فرۆشیارو کڕیار) حەقی خۆیان وەربگرن، ئاماژە بە فەرموودەکەی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە لەوەپێش لە حەدیثی (عوبادە)دا ئاماژەی پێ کرا، کە دەفەرموێ: «فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هَذِهِ الأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ». هەرکاتێ ئەم کاڵایانە جۆرەکەیان جیابوو چۆن دەفرۆشن بیفرۆشن.

هەروەها ئاماژە بە فەرموودەیەکی تری پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کە ئەبو داودو هی تریش ریوایەتیان کردووە دەفەرموێ: «لاَ بَأْسَ

---

[1] متفق علیه، م (٣/١٢١٦/٥١٩٥)، خ (٤/٣١١/٢٠٨٠)، ن (٧/٢٧٢).

بَيْعِ الذَّهَبِ بِالْفِضَّةِ – وَالْفِضَّةُ أَكْثَرُهُمَا – يَدًا بِيَدٍ وَأَمَّا نَسِيئَةً فَلاَ وَلاَ بَأْسَ بِبَيْعِ الْبُرِّ بِالشَّعِيرِ وَالشَّعِيرُ أَكْثَرُهُمَا يَدًا بِيَدٍ وَأَمَّا نَسِيئَةً فَلاَ».[1] هيچ خراپەیەك لەوەدا نیە زێڕ بەزیو بفرۆشرێ‌و زیوەكە زیاتر بێ لە زێڕەكە. بەمەرجێ دەست بەدەست بێ. بەڵام بە قەرز نەبێ. هەروەها چ خراپەیەك لەوەدا نیە گەنم بەجۆ بفرۆشرێ‌و جۆیەكە زۆرتر بێ، بەمەرجێ حازر بەحازر بێ، بەڵام قەرزی تێدا نەبێ.

ئەگەر جۆرێك لەم شەش جۆرانە فرۆشران بەغەیری جۆری خۆیان عیللەتی ریباكەشیان جودا بوو، وەكوو فرۆشتنی زێڕ بەگەنم، یان زیو بەخوێ، زیادەو قەرزی تێكەوێ قەیناكا.

لە عائیشەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: كە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) خواردەمەنی لە كابرایەكی جولەكە بە قەرز كڕی، زریەكەی خۆی كردە بارمتە.[2]

خاوەنی كتێبی (سبل السلام) شەرحی (بلوغ المرام) دەڵێ: كۆڕای زانایان لەسەر ئەوە چەسپاوە كە: دروستە فرۆشتنی كاڵای ریبائامێز بەكاڵایەكی تری ریبائامێز كە ڕەگەزیان یەك نەبێ بەزێدەترو بەقەرزیش واتە: دەتوانی گەنم بفرۆشی بەزێڕو جۆ بەزیو هەروا شتی تریش لەوشتانەی بەپێوانە مامەڵەیان تێدا دەكرێ.

دروست نیە فرۆشتنی خورمای تازە پێگەیشتوو تەڕ بە خورمای وشكەوە بوو، مەگەر بۆ ئەهلی (العرایا): كەبریتین لەو فەقیرو هەژارانەی خاوەنی درەختی خورما نین، بۆ ئەوان دروستە خورمای (رطب) لە خاوەن باخەكان

---

[1] صحيح: (الإرواء ٥/١٩٥)، د (٣٣٣٢/١٩٨/٩).

[2] صحيح: (الإرواء/١٣٩٢)، خ (٢٢٠٠/٣٩٩/٤).

بکڕن بۆ خواردنی خۆیان بەمەرجێ لە پێنج ویسق کەمتر بێ، ئەوانە دەتوانن خورمای (روطاب) بکڕن بەخورمای وشك بەشێوەی خرصاندن.

لە عەبدوڵلای کوڕی عومەرەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) نەهی کردووە لە سەودا کردن بەشێوەی (المزابنة) موزابەنە: بریتییە لەفرۆشتنی میوە بەخورما بەشێوەی پێوانە، فرۆشتنی ترێ بەمێوژ بەشێوەی پێوانە.[١]

لە زەیدی کوڕی ثابیتەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) روخصەتی داوە بۆ پێڕی (عەرایا)، هەژارانی بێ باخە خورما، کە خورمای (رطب) بکڕن بەشێوەی خەرصاندن، بەخورمای وشکە.[٢]

لە ئەبو سوفیانەوە ئەویش لە ئەبو هورەیرەوە ڕیوایەت دەکا، کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ڕێگەی داوە مامەڵەی (العرایا) ئەنجام بدرێ، بەمەرجێك پێنج ویسق یان کەمتر لە پێنج ویسق بێ.[٣]

پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەبەر ئەوە نەهی کردووە لەفرۆشتنی خورمای تەڕ بەخورمای وشك، چونکە خورمای تەڕ کە وشك بکرێتەوە کەم دەکا.

لە سەعدی کوڕی ئەبو قاصەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پرسیار لە پێغەمبەر کرا (دروودی خودای لەسەر بێ) دەربارەی فرۆشتنی خورمای تەڕ بە خورمای (رطب) تەڕ، فەرمووی: ئایا خورمای (روطاب) کە وشك بووەوە کەم دەکا؟ وتیان بەڵێ: ئیتر نەهی لێ کرد.[٤]

---

[١] متفق علیه: خ (٤/٣٨٤/٢١٨٥)، م (٣/١١٧١/١٥٤٢)، (٧/٢٦٦).

[٢] متفق علیه: م (١٥٣٩ – ٣/١١٦٩/٦٠)، خ (٤/٣٩٠/٢١٩٢)، د (٩/٢١٦/٣٣٤٦).

[٣] متفق علیه: خ (٤/٣٨٧/٢١٩٠)، م (٣/١١٧١/١٥٤١)، د (٩/٢١٨/٤٨٣٣)، ت (٢/٣٨٢/١٣١٩).

[٤] صحیح: (الإرواء/١٣٥٢)، د (٩/٢١١/٣٣٤٣)، جه (٢/٧٦١/٢٢٦٤)، ن (٧/٢٦٩).

دروست نیە فرۆشتنی ئەو شتانەی ریبائامێز بەرگەزی خۆیان لەتەك یەكێكیان یان لەتەك هەردووكیاندا كالایەكی تر هەبێ لەجینسی خۆیان نەبێ.

لە فەضالەی كوڕی عوبەیدەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: لە ڕۆژی غەزای خەیبەردا ملوانكەیەكم كڕی بەدوانزە دینار ملوانكەكە پێكهاتبوو لەزێڕو میرو، لێكم جیاكردنەوە بۆم دەركەوت زێڕەكە لەدوانزە دینار زیاترە، ئەمەم بۆ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) باسكرد، فەرمووی: (لاَ تباع حتى تفصَلَ)[1] كالای لەو جۆرە نافرۆشرێ تا لێك هەڵنەهاوێردرێ. دەبێ ئاڵتون‌و میروەكان لێك جیابكرێنەوە بەجیا بفرۆشرێن.

موزارەعە: زەوی دان بەسەپان بۆ ڕەدام هێنانی

موزارەعە لەزمانی عەرەبیدا بریتییە لە مامەڵەكردن لەسەر زەوی بەبڕێك لەو بەروبومەی لێی وەبەردێ.

مەبەست بە موزارەعە لێرەدا ڕەخساندنی زەوییە بۆ كەسێك كشتوكاڵی تێدا بكا، كە بەروبومەكەی بە نیوەیی یان ئەندازەیەكی تر بێ.

موزارەعە مامەڵەیەكی ڕەوایە

لە نافیعەوە ڕیوایەتكراوە، دەڵێ: كە عەبدوڵلای كوڕی عومەر هەواڵی پێداوە كە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) موزارەعە لەگەڵ دانیشتوانی خەیبەردا كرد كە باخەكانی خەیبەر بەخێوبكەن‌و بەكاریان بێنن، نیوەی بەروبومەكەیان بدرێتێ.[2]

---

[1] صحيح: (الإرواء/١٣٥٦)، م (١٥٩١ — ٣/١٢١٣/٩٠)، ت (٢/٣٦٣/١٢٧٣)، (٩/٢٠٠٢/٣٣٣٦).

[2] متفق عليه: خ (٥/١٣/٢٣٢٩)، م (٩٣/١١٨٦/١٥٥١)، د (٩/٢٧٢/٣٣٩١)، جه (٢/٨٢٤/٢٤٦٧).

ئیمامی بوخاری دەڵێ: قەیسی کوڕی موسلیم لە ئەبو جەعفەرەوە ڕیوایەت دەکا کە دەڵێ: لەناو مەدینەداماڵە موهاجیرێك نەبووە کە سەپانی بۆ خاوەن زەویەکانی مەدینەییەکان نەکردبێ. جا هەیانبوو بەسێیەك، هەیانبوو بەچواریەك، هەریەك لەعەلیو سەعدی کوڕی مالیكو عەبدوڵڵای کوڕی مەسعودو عومەری کوڕی عبدالعزیزو ئەلقاسمو عوروەو خێڵی ئەبو بەکرو خێڵی عومەرو خێڵی عەلیو ئیبنو سیرین سەپانیان کردووە.[1]

کرێو مەسرەفی رەدامهێنانی زەوی دەکەوێتە سەر کێ؟

دروستە بەگوێرەی ڕێککەوتنی سەپانو خاوەن زەوی کرێو مەسرەفی وەبەرهێنانی زەوی لەسەر خاوەن زەوی بێ یان لەسەر سەپان بێ یان لەسەر هەردوو لایان بێ.

ئیمامی بوخاری دەڵێ: ئیمامی عومەر (خودای لێ ڕازی بێ) وا لەگەڵ سەپانەکان ڕێککەوتن ئەگەر بنەتۆو لەسەر عومەر بێ نیوەی داهاتەکەی بۆ خاوەن موڵك بێ، ئەگەر بنەتۆو لە سەپانەکانەوە بێ ئەوە ڕێژەی ئەوەندە لە بەروبومەکە هەڵبگرن.

هەر بوخاری دەڵێ: ئەلحەسەن فەرموویەتی: چ خراپییەکی تێدا نیە کە زەوی هی خاوەن زەوی بیو سەپانی بۆ بگرێو هەردوو لایان مەسرەفی تێدا بکەنو بەروبومەکە بکەن بەنێوەو وەك یەك دابەشی بکەن، ئیمامی (الزهر)یش هەمان رای هەیە.

---

[1] صحیح بوخاری ج٥/١٠.

ئەوەی لە موزارەعەدا دروست نیە

دروست نیە لە مامەڵەی موزارەعەدا بگوترێ: ئەوەندەی ئەم زەوییە کە دەکرێ بەکشتوکاڵ بۆ خاوەن زەوی بێ، ئەوەندەی زەوییەکەش بۆ سەپانەکە بێ. هەروا دروست نیە خاوەن زەوی بڵێ من ئەوەندە ویسقەم بەروبوم دەوێ.

لە حەنظەلەی کوڕی قەیسەوە، ئەویش لەرافیعی کوڕی خەدیجەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: هەردوو مامەکانم بۆیان گێڕامەوە کە، ئەوان لەسەردەمی پێغەمبەردا (درودی خودای لەسەر بێ) زەویان بەکرێ دەگرت بۆ کشتوکاڵ بەروبومی ئەو کشتوکاڵەی لەدەم جۆگاو شوێنی ئاوا دەڕوا، یان بە بڕێک بەروبوم؛ کەخاوەن زەوی بۆخۆی چەرتی دەکرد، پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) نەهی ئەوەی لێ کردن، حەنظەلە دەڵێ: بەرافیعم گوت: ئەی ئەگەر بەدینارو دیرهەم بێ؟ رافیع لە وەڵامدا وتی ئەگەر بەکرێ گرتنەکە بەدینارو دیرهەم بێ قەیناکا.

ئیمامی (اللیث) دەڵێ: هەرشتێك ئەگەر لێزانو شارەزا لەبواری حەڵاڵو حەرامدا بە باشی نەزانن دەچێتە بواری ئەو سەوداو مامەڵانەی نەهی لێ کراوە، چونکە موخاطەرەی تێدایە.[1]

دوبارە لە حەنظەلەوە دەڵێ: پرسیارم لەرافیعی کوڕی خەدیج کرد، دەربارەی بەکرێ گرتنی زەوی بۆ کشتوکاڵ بەزێڕو زیو؟ لە وەڵامدا وتی: چ خراپیەکی تێدانیە، خەڵك لەسەردەمی پێغەمبەردا (درودی خودای لەسەر بێ) زەوییان بەکرێ دەگرت لەسەر ئەو بەروبومانەی لەدەم جۆگاو شتی ئاوا دەڕوێن یان بەشێك لە کشتو کاڵ، جا واڕێدەکەوێ کشتو کاڵی دەم جۆگاو چۆمەکان دەفەوتێ، یان وادەبێ ئەوەی دەم جۆگاو چومەکان دەفەوتێو ئەوەی دووره لێیان بێ دەگا. جا ئەگەر خاوەن زەوی بە سەپانەکە بڵێ

---

(1) صحیح: (الإرواء: ٢٩٩/٥)، خ (٢٣٤٦/٢٣٤٧/٢٥/٥)، ن (٤٣/٧).

بەروبوومی ئەو مەسافە زەوییە بۆ تۆبێ‌و ئەمەیان بۆ من بێ، لایەكیان زەرەرمەند دەبێ: بۆیە نەهێیان لێ كرا، وەلێ ئەگەر لەسەر شتێكی دیاری كراوو مەضمون بوو، ئەوە چ خراپیەكی تێدانیە، جا شتەكە زێڕبێ زیوبێ خۆراك بێ پۆشاك بێ یان شتی تربێ. لە رەگەزی بەروبوومەكە بێ یان لە رەگەزی تر بێ. وەكوو ئیمامی نەوەوی لە شەرحی صەحیحی موسلیمدا ئاماژەی پێ كردوە.[1]

ئاودێری باخ‌و درەخت بەكرێ (ألمساقات)

موساقات: بریتییە لە تەسلیم كردنی چەند درەختێكی دیاریكراو بەكەسێك بۆئەوەی بەخێویان بكاو ئاویان بدا لەبەرامبەر ئەم ئەركەی‌دا بەشێكی دیاریكراو لە بەروبوومی درەختەكانی بدرێتێ جا نیوەبێ سێیەك بێ چواریەك بێ.

ئەم جۆرە گرێبەستە رەوایە، ئاماژە بەو ریوایەتەی لە ئیمامی عومەرەوە ریوایەتكراوە: كە دەفەرموێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لەگەڵ دانیشتوانی خەیبەر رێك كەوت كە باخ‌و درەختەكانی خەیبەر بەخێوبكەن لەبارتەقای كارەكەیاندا بەشێك لە میوەو بەروبوومەكەیان بدرێتێ.[2]

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتكراوە، دەڵێ: یاریدەدەران (الأنصار) عەرزی پێغەمبەریان كرد كە: باخە خورماكانمان دابەش بكە لەنێوان خۆمان‌و برا كۆچكارەكانمان، فەرمووی: (نەخەیر)، ئەمجار وتیان: دەی با ئەوان ئەركی

---

[1] صەحیحی موسلیم لە شەرحی نەوەوی ج١٠/١٩٨.

[2] متفق علیە، لەوەپێش رابورد.

بەخێوکردنی بگرنە ئەستۆ، ئێمە دەیانکەینە شەریکمان لە بەروبوومەکەدا کۆچکارەکان وتیان: زۆر باشەو ئامادەبن.[1]

زیندوکردنەوەی زەوی بەیارو بێکەس (زەوی مردوو)

پێناسەی زەوی مردوو (أرض الموات):

بریتییە لە زەوییەکی وێرانی ئاوەدان نەکراوە. ئاوەدان کردنەوەی زەوی شوبهێندراوە بە ژیانەوەی و نەکێڵان و ئاوەدان نەکردنەوەی بە مردوو.

(احیاء الموات): زیندوکردنەوەی زەوی مردو: ئەوەیە: یەکێك زەوییەك ئاوەدان بکاتەوە کە نەزاندرێ لەوەپێش ملکی کەسێکی تر بووبێ، ئەم دەست بکا بە کێڵان و بەخێوکردن و درەخت تێدا ناشتن و کشت و کاڵ تێداکردن یان بینای تێدابکا، بیری تێدا هەڵبکەنێ، ئاودێری تێدابکا. بەمە ئەو زەوییە دەبێتە ملکی ئەو.[2]

ئایینی ئیسلام بانگەوازی کردووە بۆ ئاوەدانکردنەوەی زەوی وێران و بێ خاوەن.

لەخاتو عائیشەوە ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ أَعْمَرَ أَرْضًا لَيْسَتْ لأَحَدٍ فَهُوَ أَحَقُّ»[3]؛ کەسێك زەوییەکی وێرانەی بێ خاوەنی ئاوەدان کردەوە ئەوە دەبێتە ملکی خۆی و ئەو لەهەموو کەس لەپێشترە بە خاوەنداریەتی ئەو زەوییە.

عوروە دەفەرموێ: ئیمامی عومەر لەسەردەمی خەلافەتی خۆیدا ئەم یاساو حوکمەی پەیڕەوکرد.

---

[1] صحيح: (الإرواء/١٤٧١) ، خ(٢٣٢٥/٨/٥).

[2] فتح الباري ٥/١٨.

[3] صحيح: (ص.ج/٦٠٥٧) ، خ(٢٣٣٥/١٨/٥).

له جابیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «مَنْ أَحْيَا أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ».[1] کەسێك زەوییەکی وێرانەی مردو ئاوەدان بکاتەوە ئەوە دەبێتە ملکی خۆی.

هەر لەجابیرەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «مَنْ أَحَاطَ حَائِطًا عَلَى أَرْضٍ فَهِيَ لَهُ»[2]: کەسێك شورەی بۆ زەوییەکی بێ خاوەنی وێرانە کرد ئەوە دەبێتە ملکی ئەو.

بەکرێ گرتن (الإجارة)

ئیجارە بریتییە لە تەسلیم کردنی سودی شتێك لە بارتەقای کرێیەکدا. بەکرێ گرتن و کرێکاری کردن ڕەواو مەشروعە قورئان دەفەرموێ: {فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ – الطلاق/٦} ئەگەر ئافرەت منداڵی بۆ بەخێوکردن و شیرییان پێدان ئێوە کرێیان بدەنێ.

یان لەسەر زوبانی یەکێك لەکچەکانی حەزرەتی شوعەیب دەفەرموێ: {قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَا أَبَتِ اسْتَأْجِرْهُ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ – القصص/٢٦}. یەکێك لەکچەکانی حەزرەتی شوعەیب - کە هاتنەوە بەدو حەزرەتی موسا (سەلامی خودای لێ بێ) بۆئەوەی بیبەن بۆلای باوکیان – بەباوکی گوت: ئەی باوکی خۆشەویستم ئەم پیاوە بەکرێ بگرە با شوانیمان بۆ بکاو کاری ترمان بۆ هەڵسوڕێنێ. بێگومان باشترین کەسێك کەتۆ بەکرێی بگری کەسێکە کە بەهێزو توانا بێ لەهەمان کاتدا دەست پاك و ئەمین بێ.

یان دەربارەی گەشتەکەی حەزرەتی موساو حەزرەتی خضر دەفەرموێ: {فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا –

---

[1] صحيح: (ص.ج/٥٩٧٥) ، ت(١٣٩٥/٤١٩/٢).

[2] صحيح: (ص.ج/٥٩٥٢) ، د(٣٠٦١/٣٢٠/٨).

الكهف/٧٧}. لەكاتی گەڕانیاندا بەناو شارەکەدا بۆئەوەی یەکێك لەخۆیان بگرێو ببێتە خانە خوێیان‌و کەس میوانداری نەکردن، تووشی دیواری ماڵێك هاتن لاربوبوەوە خەریك بوو بڕوخێ، حەزرەتی خضر دیوارەکەی راست کردەوە، حەزرەتی موسا پێی گوت، ئەتۆ بۆ بەخۆڕایی ئەم دیوارەت راست کردەوە خۆ دەتوانی کرێیان لێ وەرگری.

له خاتو عائیشەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ)و ئەبوبەکر پیاوێکی خێڵی (الدیل)یان بەکرێ گرت، پاشان پیاوێکی شارەزا بە رێگەو بانیان لە خێڵی (عەبدی کوڕی عەدی) بەکرێ گرت[1].

هەرشتێك مومکین بێ سوودی لێ ببیندرێ‌و مادەکەی بمێنێتەوە دروستە بدرێ بەکرێ بەمەرجێ بەربەستی شەرعی نەبێ

مەرجە دەبێ شتە بەکرێ دراوەکە ئاشکراو نومایان بێ‌و کرێیەکەش دیاریکراو بێ.

بەکرێگرتن‌و جۆری کارەکە

قورئان لەمیانەی چیرۆکی حەزرەتی موسا (علیه السلام)و باوکی ئەو دووکچەی کە موسا حەیوانەکانی بۆ ئاودان؛ کە راستتر وایە حەزرەتی شوعەیب بووبێ. لەسەر زمانی باوکی دوو کچەکە دەفەرموێ: {قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَن تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ فَإِنْ أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِندِكَ – القصص/٢٧}. من دەمەوێ یەکێك لە ئەم دوو کچەم مارەبکەم لەتۆ

---

[1] صحيح: (الإرواء/١٤٨٩)، خ(٢٢٦٣/٤٤٢/٤).

لە بارتەقای ئەوەدا هەشت ساڵ شوانیم بۆبکەی، خۆنەگەر بیکەی بە دەساڵ ئەوە پیاوەتی خۆتە.

لە حەنظەلەی کوڕی قەیسەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پرسیارم لە رافیعی کوڕی خەدیج کرد دەربارەی بەکرێ گرتنی زەوی بە زێڕو زیو، لە وەڵامدا وتی: چ خراپیەکی تێدانیەو رەوایە. خەڵك لەسەردەمی پیغەمبەردا (درودی خودای لەسەر بێ) زەوی‌و شتی وایان دەدا بەکرێ لەسەر بەروبوومی کە لەدەم جۆگاو ئەمبەرەو بەری روبارو چۆمەکان دەڕوان، وادەبوو کشت‌و کاڵی دەم جۆگاو روبارەکان پێ دەگەیشتن‌و ئەو کشت‌و کاڵەی لەدەم جۆگاو دەم چۆمەکان دووربوو پێ نەدەگەیی. یان وادەبوو بە پێچەوانەوە دەبوو، بۆیە خەڵکەکە لەم جۆرە مامەڵانە مەنع کرا. وەڵێ ئەگەر بەکرێ دانەکە لەسەر شتێکی ئاشکراو مەضمون بوو ئەوە چ خراپیەکی تیدا نیە[1].

کرێی کرێکاران

لە ئیبنو عومەرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: « أَعْطُوا الأَجِيرَ أَجْرَهُ قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ».[2] کرێی کرێکار بدەن پێش ئەوەی ئارەقی ئیشکردنەکەی وشك ببێتەوە.

تاوانی ئەوانەی کرێی کرێکار نادەن

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: پەروەردگار دەفەرموێ: « قَالَ اللَّهُ ثَلاثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ

(١) صحيح: (الإرواء/١٤٩٨) لەوەپێش تێپەڕی.

(٢) صحيح: (ص.جة/١٩٨٠)، جة(٢٤٤٣/٨١٧/٢).

أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ ، وَلَمْ يُعْطِ أَجْرَهُ».[1] سێ کەس ئەمن ڕۆژی قیامەت دژیانمو بەرەورویان دەبمەوە.

یەکەمیان: پیاوێکە عەهدو پەیمانی لەگەڵ مندا بەستبێو بەڵێنی بەمن دابێ کە بەرامبەر بەئایین دڵسۆز دەبێو بەسوێند جەختی لەسەر ئەم عەهدو پەیمانە کردبێتەوە، کەچی خیانەت بکاو عەهدو پەیمانەکەی هەڵبوەشێنێتەوە.

دووەمیان: پیاوێك مرۆڤێکی ئازاد بکاتە کۆیلەو بیفرۆشێو پارەکەی بخوا.

سێیەمیان: پیاوێك کرێکارێك بەکرێ بگرێو ئیشەکەی پێ بکاو کرێکەی نەداتێ.

ئەوشتانەی دروست نیە کرێیان لەسەر وەربگیرێ

پەروەردگار دەفەرموێ: {وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَن يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِن بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ – النور/٣٣} کچەکانتان ناچارمەکەن بۆ داوێن پیسی بەهیچ شێوەیەك ئەو ڕێگەیان بۆ مەکەنەوەو فێری ئەوکارە فەسادەیان مەکەن بۆئەوەی لەبارتەقای ئەو داوێنپیسیەیاندا کرێیەك وەربگرن. زۆرەملێ لەچەتیوەکانتان مەکەن بۆ لەشفرۆشی، ئەوە حەرامەو کارێکی پیسە، بەڕەوای مەزانن ڕێگای بۆخۆش بکەنو بتانەوێ کاڵایەکی دونیاییتان – لەئەنجامدانو ڕێپێدان بۆ ئەو تاوانە – دەست بکەوێ: بێگومان ڕستەی {إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا} مەرجی زۆر لێ کردنەو بەیانی ئەو واقیعەیە: کە ئایەتەکە بەهۆیەوە نازڵ بوو. مانای ئەوە ناگەیەنێ ئەگەر چەتیوو کەنیزەکەکان زۆریان لێ نەکرێو بەئارەزوی خۆیان بێ قەیناکا! واتە: قەیدی ئیرادەی {تحصن}و مەبەستی ماڵ پەیداکردن بەوکارە

---

[1] حسن: (الإرواء/١٤٨٩)، خ(٢٢٢٧/٤١٧/٤).

مەفهومی موخالەفەیان نیەو قەیدی بەیانی واقیعن، جا کەسێك زۆرە ملیّ لەچەتیوەکان بکا، بەجەخت زینایان پیّ بکا، ناچاریان بکا لەشفرۆشی بکەن، ئەوە پەروەردگار بۆ ئەوان – پاش ئەم زۆر لیّ کردنە – لێبوردەیەو لێیان خۆش دەبیّ، لەسەر ئەو تاوانە سزایان نادا.

لە جابیرەوە ریوایەتکراوە: کە عەبدوللاّی کوڕی ئوبەی کوڕی ئەبو سەلول (جاریة)یەکی هەبوو ناوی (مُسَیْكَة) بوو، یەکێکی تریشی هەبوو ناوی (أمیمة) بوو، عەبدوللاّی کوڕی ئوبەی ناوبراو ناچاری دەکردن زینابکەن، ئەوانیش چوونە خزمەت پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بیّ) شکایەتیان کردو وەزعو حالّی خۆیانیان بۆ رونکردەوە. ئیتر پەروەردگار ئایەتی {وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَن يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِن بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ – النور/٣٣}.[١]

لە ئەبو مەسعوودی ئەلئەنصارییەوە ریوایەتکراوە، دەلّیّ: پیغەمبەری خودا (درودی خودای لەسەر بیّ) نەهی کرد لە فرۆشتنو وەرگرتنی بەهای سەگو کریّی زیناو شیرینی فالگرەوەو کولّەوەنانی.[٢]

لە ئیبنو عومەرەوە ریوایەتکراوە، دەلّیّ: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بیّ) نەهی کرد لە وەرگرتنی پارەی پەڕاندنو تۆماوی ئەسپ.[٣]

کریّی خوێندنی قورئان

لە عەبدورەحمانی کوڕی شیبلی ئەلئەنصارییەوە ریوایەتکراوە، دەلّیّ: بەگوێی خۆم ژنەوتم پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بیّ) دەیفەرموو:

---

(١) صحيح: (مختصر م/٢١٥٥)، م(٢٠٢٩-٢٧/٢٢٢٠/٤).

(٢) لەوەپێش لەباسی (ئەو شتانەی فرۆشتنیان دروست نیە) تێپەڕی.

(٣) لەوەپێش لەباسی (ئەو شتانەی فرۆشتنیان دروست نیە) تێپەڕی.

«اقْرَءُوا الْقُرْآنَ وَلاَ تَأْكُلُوا بِهِ وَلاَ تَسْتَكْثِرُوا بِهِ وَلاَ تَجْفُوا عَنْهُ وَلاَ تَغْلُوا فِيهِ».[1] قورئان بخوێنن، نانی پێوه مەخۆن، خۆتانی پێ دەوڵەمەند مەکەن، وازی لێ مەهێنن‌و پاشگوێی مەخەن‌و لێی دوور مەکەونەوە، زێدەڕەویشی تێدامەکەن.

لە جابیری کوڕی عەبدوڵڵاوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) هاتە ناومان لەوکاتەدا ئێمە سەرگەرمی قورئان خوێندن بووین تێماندابوو عەرەبی زمان‌و تێماندابوو ناعەرەب، فەرمووی: «اقْرَءُوا الْقُرْآنَ فَكُلٌّ حَسَنٌ وَسَيَجِيءُ أَقْوَامٌ يُقِيمُونَهُ كَمَا يُقَامُ الْقِدْحُ يَتَعَجَّلُونَهُ وَلاَ يَتَأَجَّلُونَهُ».[2] قورئان بخوێنن‌و سەرگەرمی خوێندنی بن هەموو قورئان خوێندنەکەتان باش بوو، لەوە بەولاوە کەسانێك پەیدادەبن قورئان بەوپەڕی رێك‌و پێکی دەخوێنن‌و زۆرجوان موراعاتی یاسای تەجوید‌و تەرتیلی تێدادەکەن‌و زۆر زێدەڕەوی دەکەن لەچاك خوێندنیدا، دەیکەنە وەسیلەو هۆکار بۆ دابینکردنی بژێوو پاداشی دونیا، هیچ مەبەستیان ئەوەنیە پاداشی قیامەتی پێ وەربگرن. کاڵای دونیای پێ بەقا بەسەر پاداشی قیامەتدا تەفضیل دەدەن.

لە ئەبو سەعیدی خودرییەوە ریوایەتکراوە: کە بەگوێی خۆی لە پێغەمبەری بیستووە فەرموویەتی: (تعلّموا القرآن، وسلوا الله به الجنة قبل ان يتعلّمه قوم يسألون به الدنيا، فان القرآن يتعلمه ثلاثة رجل يباهي به، ورجل يستأكل به ورجل يقرأه لله)[3]؛ فێری قورئان ببن، داوا لەخودا بکەن بەهۆی قورئانەوە بتانخاتە بەهەشتەوە، پێش ئەوە کەسانێك پەیدابین بەهۆی قورئانەوە دونیا خۆری بکەن، چونکە قورئان سێ جۆر خەڵك فێری دەبێ.

---

[1] صحيح: (ص.ج/١١٦٨)، حم(١٥/١٢٥/٣٩٨).

[2] صحيح: (الصحيحة/٢٥٩)، د(٢/٥٨/٨١٥).

[3] صحيح: (الصحيحة/٤٦٣)، رواه ابن نصر في قيام الليل ص٧٤.

پیاوێك بۆ شانازی پێكردن‌و خۆهەڵنانەوە فێری بێ‌و بیخوێنێ، پیاوێك دونیا خۆری پێ بكاو بیكاتە هۆی نان پەیداكردن، پیاوێك ساغ لەبەر رەزای خودا فێری بێ‌و بیخوێنێ.

كاسبی كردن‌و پارە بەكەرخستن بە هاوبەشی (ألشركة)

ئەم جۆرە گرێ بەست‌و عەقدە ئەوەیە دووكەس یان زیاتر بە ویستی خۆیان رێك بكەون ماڵ‌و پارەی خۆیان تێكەڵاو بكەن‌و بەگەڕی بخەن بە مەبەستی بەدەستهێنانی قازانج ((جاری واهەیە قازانج دەستەبەر دەبێ بەبێ مەبەست، وەكوو میرات گرتن)) ئەم ماڵ تێكەڵاوكردنە مەشروع‌و رەوایە، قورئان دەفەرموێ: {وَإِنَّ كَثِيراً مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ – ص/٢٤}

یان دەفەرموێ: {وَإِن كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلاَلَةً أَو امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِن كَانُوَاْ أَكْثَرَ مِن ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاء فِي الثُّلُثِ – النساء/١٢}.

لە (ألسائب)ەوە ریوایەتكراوە: كە بەپێغەمبەری گوت: ئەتۆ لەسەردەمی نەزانیدا هاوبەشم بووی، باشترین هاوبەش بووی، {كنت لا تداريني ولا تماريني}[1].

شەراكەتی شەرعی‌و پەسەند

ئیمامی شەوكانی لە (ألسيل الجرار)دا ج٢/٢٤٦-٢٤٨ دەفەرموێ: شەراكەتی شەرعی بە دەستەبەربوونی رەزامەندی لەنێوان دوو كەسدا یان زیاتر، بەمەرجێ هەریەكێ لە هاوبەشەكان ئەندازەیێ لەماڵی خۆی تەرخان بكاو لەگەڵ ماڵی شەریكەكەیدا تێكەڵاوی بكا، پاشان لەم رێگەیەدا هەوڵی

---

[1] صحيح: (ص.جة/١٨٥٣)، جة(٢٢٨٧/٧٦٨/٢).

بەگەڕخستنیو قازانج لێ کردن بدەن، کە لەئاکامدا هەرکەسەیان بەگوێرەی (رأس المـال)ەکـەی قـازانجو زەرەری بـۆ دیـاری بکـرێ. هـەر بـەگوێرەی دەسـتمایەکەیان خـەرجو بـاجی مەشـروعەکەیان دەربکـرێ. ئەگـەر لـەناو خۆیاندا شەریکەکان رێك کەوتن کە قازانجیـان بـە یەکسانی بێ هەرچەند سەرمایەکەیان جوداوازی تێدابێ ئـەوە دروستە، تەنانـەت ئەگەر دەستمایەی یەکێکیان زۆر لەوی تریـان زیـاتریش بێ. چونکە ئـەوە بازرگانیکردنێکە بـە رەزامەندی هەردووکیانو چاوپۆشی کردنو موسامەحەیە بەدڵ.

بازرگانیکردن بەپارەی یەکێکی ترەوە (المضاربة)

دەگوترێ (ضرب في الأرض): واتـە: بەمەبەستی بازرگـانی بـەناو زەویـدا گەڕا. قورئان دەفەرموێ: {وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّـهِ – المزمـل/٢٠} واتـە: کۆمـەڵێکی تـر کـە بـەناو زەویـدا دەگـەڕێن بـە مەبەستی بازرگانیکردن هەوڵو تەقەللایانە بۆ بەدەسـتهێنانی فـەزڵو بەخششی خـودا. ئەم جۆرە کاسبیکردنە پێشی دەگوترێ: (قیراض) لەم روەوە: کە خـاوەن پـارە بەشێك لە ماڵو سامانەکەی دادەبڕێ بۆئەوەی بیخاتە گەڕ بەدەستی یـەکێکی تر بەمەبەستی دەستکەوتنی قازانجو سود.

مەبەسـت بـە مـوضـارەبـە لێـرەدا بریتییـە لـە گرێبەسـتێك لـەنێوان دووکەسدا، یەکێکیان بڕێك پارە دەدا بە ئـەویتر بۆئـەوەی بازرگانی پێوەبکاو قازانجەکەش لەنێوانیاندا بەو ئەندازەیەی لەسەری پێك دێن.

مامەڵەکردن بەشێوەی مـوضـارەبـە رەوایـەو شـەرع پەسـەندی دەکـا... ئیبنولونـذیـر لـە کتێبەکەیـدا کـە نـاوی (الإجماع)ە لاپـەڕە/١٢٤ دەڵێ: کۆڕای زانایانی ئیسلام لەسەرئەوە بەستراوە: کە قیراضو موضارەبە بـە دینـارو درەم رەوایەو هیچ خراپیەکی تێدانیە.

هەروا کۆڕایان هەیە لەسەرئەوە، کە دروستە بۆ کابرای بازرگان بیکاتە مەرج بەسەر خاوەن پارەکەوە سێیەکی قازانجی بداتێ یان نیوەی قازانج یان هەر ئەندازەیەك کە لەسەری پێکدێن، بەمەرجێ ئەندازەکە دیاریکراو بێ‌و بەشێك بێ لەماڵە وەگەڕخراوەکە، بێگومان هاوەڵانی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) ئەم جۆرە مامەڵەیان ئەنجام داوە.

لە زەیدی کوڕی ئەسلەمەوە ئەویش لە باوکییەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: عەبدوڵڵا‌و عوبەیدللا هەردوو کوڕی عومەری خەطاب لەگەڵ سوپایەکدا دەردەچن بۆ وڵاتی عێراق، جا کەدەیانەوێ بگەڕێنەوە بۆ مەدینە دەچنە لای ئەبو موسای ئەشعەری: کە ئەوکاتە ئەمیری شاری بەصرە بووە. ئەویش زۆر بەرو خۆشییەوە پێشوازییان لێ دەکا. دوای قسەو گفتوگۆ ئەبو مووسا پێیان دەڵێ: ئەگەر بمتوانیایە کارێکم بۆ بکردنایە لێیەوە سودمەند بوونایە بۆم دەکردن. پاشان کەمێ بیر دەکاتەوە دەڵێ ئێستا من بڕێکم پارەی بەیتولمال لایە دەمەوێ بینێرم بۆلای خەلیفەی موسوڵمانان، ئەگەر من لێرە بتاندەمێ کاڵای پێ بکڕن لەمەدینە بیفرۆشنەوە، ئەوجا دەستمایەکە رادەستی خەلیفە بکەن‌و قازانجەکە لەناو خۆتاندا دابەش بکەن!؟

وتیان: زۆرمان پێ خۆشە، ئەویش پارەکەی رادەست کردن‌و نامەیەکی بۆ خەلیفە عومەر نووسی، کە سەرمایەکەیان لێ وەربگرێ، جا کە گەیشتنەوە مەدینە ماڵەکەیان فرۆشت‌و قازانجی باشیان لێ کرد، ئەمجا: کە سەرمایەکەیان برد تەسلیمی خەلیفە عومەری بکەن، حەزرەتی عومەر فەرمووی: ئایا ئەم پارە سلفەیە دراوە بەهەموو سوپاکە؟ ئەوانیش وەکوو ئێوە پارەی بەیتولمالیان دراوەتێ کاڵای پێ بکڕن‌و لێرە بیفرۆشنەوە قازانجی لێ بکەن؟ وتیان: نەخەیر بەس ئەو مامەڵە لەگەڵ ئێمە کراوە، حەزرەتی عومەر فەرمووی: کوڕانی ئەمیری موسوڵمانانن‌و سلفەتان دراوەتێ، ئێستا دەتانەوێ سەرمایەکە تەسلیم

بکەن و بۆی دەربچن!! نەخەیر شتی وا نابێ، دەبێ سەرمایەو قازانجەکەش تەسلیم بە بەیتولمال بکەنەوە. عەبدوڵڵا بێدەنگ بوو (عوبەیدللا) وتی: ئەی فەرمانڕەوای موسوڵمانان شتی وا نابێ ئەتۆ مافی ئەوەت نیە ئەم غەدرە لەئێمە بکەی! خۆ دیارە ئەگەر ماڵەکە بفەوتایە یان کەمی بکردایە ئێمە دەبوایە بەرعودەی بین، حەزرەتی عومەر فەرمووی: نەخەیر، ئیللا دەبێ دەستمایەو قازانج رادەستی بەیتولمال بکەن، عەبدوڵڵا بێدەنگ دەبێ، بەڵام عوبەیدللا هەر سوور بوو لەسەر هەڵوێستی خۆیی و داوای لە خەلیفە کرد کە رایەکەی پەسەند بکا، هەتا یەکێك لە دانیشتوانی مەجلیسەکە وتی: ئەی ئەمیری موسوڵمانان! بۆچی بۆیان ناکەی بە (قیراض) نیوەی قازانج و هەموو سەرمایەکەیان لێ وەربگرە، عومەر فەرمووی: ئەوا کردم بە (قیراض) ئیتر خەلیفە عومەر سەرمایەو نیوەی قازانجەکەی لێ وەرگرتن و عەبدوڵڵاو عوبەیدللا دوو کوڕەکەی خەلیفە، نیوەی قازانجەکەیان لەناو خۆیان دابەش کرد[1].

ئەوکەسەی بازرگانی دەکاو پارەی سەرمایەدارەکە وەگەڕ دەخا ئەمینە

موضارەبە بەرەهایی و بە سنورداریی رەوایە، پارە وەگەڕخەرەکە ئەمین و باوەڕپێکراوە، کەمتەرخەم و دەستدرێژکار نەبێ نابێتە زامن و زیانی پێ ناژمێردرێ.

ئیبنولونذیر دەڵێ: کۆڕای زانایان لەسەرئەوە چەسپاوە: کە خاوەن پارە هەرکاتێك نەهی لە پارەگێڕەکە کرد شت بەقەرز نەفرۆشێ و بەقەرز فرۆشتی زامن دەبێ.[2]

---

[1] صحيح: (الإرواء/٢٩١/٥)، ط(١٢٨٥/٤٧٩)، هق(٦/١١٠).

[2] الإجماع ص١٢٥.

لە حەزیمی کوڕی حیزامەوە: کە هاوەڵی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) بوو وا گێڕدراوەتەوە: کە هەرکاتێك پارەی بدایە بە ئاڵو وێڵ کەرێك بۆ وەگەڕخستنو کاسبی پێوەکردن مەرجی ئەوەی لەسەر کابرای پارە وەگەڕخەر دادەنا، کە نابێ پارەکەم بدەی بە گیانلەبەر، نەچی ئاژەڵو پەلەوەری پێ بکڕی، نابێ ماڵەکەی بخاتە ناو دەریاو بە دەریادا بیگوێزێتەوە، نەیخاتە شوێنی وا لافاو بیگێڕێتەوە. لەدەم روبارو نزیك ئاو دای نەنێ. پێی دەگوت: ئەم مەرجانە جێبەجێ نەکەی ئەتو زامنی ماڵەکەیو هەرشتێکی لێ هات دەبێ قەرەبووم بکەیەوە.[1]

(ألسلم)

سەلەم کە (سەلەف)یشی پێ دەگوترێ. بریتییە لەفرۆشتنی کاڵایەکی دیاریکراوی وەصفدارکراو لە زیممەی فرۆشیاردا بە پارەیەکی حازر.

ئەم جۆرە مامەڵەیە مەشروعو رەوایە ئاماژە بە ئایەتی {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ – البقرة/٢٨٢} ئەی خاوەن بڕوایان ئەگەر پارەیەکتان دا بەیەکێك بەقەرز بۆ ماوەیەکی دیاریکراو بینووسن.

ئیبنو عەبباس دەفەرموێ: من شایەتی دەدەم کە سەلەمی مەضمون تا کاتێکی دیاریکراو خودا لە قورئاندا حەڵاڵی کردووەو ئیزنی پێ داوە. ئەمجار ئایەتی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ إِذَا تَدَايَنتُم......}ی خوێندەوە[2].

هەر لەئیبنو عەبباسەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) کە تەشریفی کۆچیکرد بۆ مەدینە لەو رۆژگارەدا دانیشتوانەکەی

---

[1] صحيح الإسناد (الإرواء/٥/٢٩٣)، قط(٢/٦٣/٢٤٢)، هق(٦/١١١).

[2] فقه السنة ج٣/٧١.

مامەڵەی سەلەمی خورمایان دەکرد بۆ ماوەی دوو ساڵو سێ ساڵ، ئەویش دەربارەی ئەم جۆرە مامەڵەیە فەرمووی: «مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ» [1] کەسێك سەلەمی لە شتێکدا کرد با پێوانەکەی دیاریکراوبێو بۆ ماوەیەکی دیاریکراو بێ.

سەلەم کردن لەگەڵ کەسێك کە خاوەنی کاڵا سەلەم پێکراوە کەنەبێ مەرج نیە لە سەلەمدا کابرای پارەوەرگر خاوەنداری کاڵاکە بێ

لە موحەممەدی کوڕی ئەبولموجالیدەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: عەبدوڵڵای کوڕی شەدادو ئەبو بوردە منیان نارد بۆلای عەبدوڵڵای کوڕی ئەبی ئەوفا (رەزای خودا لەهەموویان بێ) پێیان گوتم بڕۆ پرسیاری لێ بکە ئاخۆ هاوەڵانی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) لەسەردەمی پێغەمبەردا سەلەمیان لە گەنمدا دەکرد؟ دەڵێ: عەبدوڵڵا وتی: ئێمە ئەو رۆژگارە لەگەڵ نەبەطییەکانی وڵاتی شام سەلەممان دەکرد لە گەنمو جۆدا لە زەیتدا بە پێوانەیەکی دیاریکراو بۆ ماوەیەکی دیاریکراو، وتم: ئێوە پارەکانتان دەدا بەکەسانێك کە مالیکی ئەو کاڵا سەلەم تێداکراوە بوو؟ وتی: ئێمە پرسیاری ئەوەمان لێ نەدەکردنو ئەوەندە لێمان نەدەکۆڵییەوە، ئەمجار ناردیانم بۆ لای (عبدالرحمن)ی کوڕی (أبزی) پرسیارم لێ کرد، فەرمووی: هاوەڵانی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) لەسەردەمی ژیانی پیرۆزیدا سەلەمیان دەکرد بەشێوەیەکی بەرفراوان کەسیشمان پرسیاری لە کابرای پارەوەرگرو سەلەم لەگەڵ کراو نەدەکرد ئاخۆ ئەوانە زەویو زاری کشتو کاڵیان هەیە یان نا؟[2]

---

[1] صحیح (الإرواء/١٣٦٩)، ك (٢/٢٨٦)، هق (٦/١٨).

[2] صـــحیح، (الإرواء/١٣٧٠)، خ(٢٢٤٤/٤٣٠/٤) وهـــذا لفظـــه د(٣٤٤٧/٣٤٩/٩)، ن(٧/٢٩٠)، جه(٢٢٨٢/٧٦٦/٢).

(ألقرض) قەرز

قەرز ماڵێکە خاوەن قەرز دەیدا بە قەرزکەر بۆئەوەی لەدواییدا، کە توانای دانەوەی قەرزەکەی بوو بەبێ زیادو کەمو لەهەمان ماڵو کاڵاو پارە قەرزەکەی بداتەوە.

لە زمانی عەرەبیدا (قرض) بەمانا دابڕینو جیاکردنەوەیە لەم ڕووەوە خاوەن قەرز بەشێك لەماڵی خۆی جیادەکاتەوەو دەیدا بەو کابرایەی داوای قەرزی لێ کردوە[1].

لە ئەبو هورەیرە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَمَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ».[2] هەر موسوڵمانێك دەرووبەك لە موسوڵمانێك بکاتەوەو لە تەنگژەیەکی جیهان دەربازی بکا، پەروەردگار لەڕۆژی قیامەتدا دەرووی ڕەحمەتی لێ دەکاتەوە، کەسێك یارمەتی دەستکورتێك بدا لەدونیاداو ڕێگای ژیانی بۆ ئاسان بکا، خودا لەدونیاو قیامەتدا ڕێگای بۆ ئاسان دەکا، پەروەردگار لە هاریکاری بەندەی خۆیدایە هەتا بەندەکە هاریکاری برای موسوڵمانی بکا.

لە ئیبنو مەسعوودەوە ڕیوایەتکراوە: کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُقْرِضُ مُسْلِمًا قَرْضًا مَرَّتَيْنِ إِلاَّ كَانَ كَصَدَقَتِهَا مَرَّةً».[3] واتە: هەر موسوڵمانێك دووجار قەرز بدا بە موسوڵمانێك وەکوو ئەوە وایە جارێك ئەو برە پارەیەی بەخێر بداتێ.

---

[1] فقه السنة ج٣/١٨٢.

[2] صحیح: (مختصر مسلم/١٨٨٨)، م(٢٦٩٩/٢٠٧٤/٤)، ت(٤٠١٥/٣٦٥/٤)، د(٤٩٢٥/٢٨٩/١٣).

[3] حسن: (الإرواء/١٣٨٩)، جة(٢٤١٢/٨٠٦/٢)، ت(١٦٢١/٦٨/٣).

قەرزداریو زیدەڕۆیی تێیدا

لە ئەوبانەوە کە مەولای پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) بوو ریوایەتکراوە: کە پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «مَنْ فَارَقَ الرُّوحُ الْجَسَدَ وَهُوَ بَرِيءٌ مِنْ ثَلاَثٍ دَخَلَ الْجَنَّةَ مِنَ الْكِبْرِ وَالْغُلُولِ وَالدَّيْنِ».[1]: کەسێك گیانی لەجەستەی جیابێتەوەو لەسێ شت بەری بێ، دەچێتە بەهەشتەوە، لە کیبرو خۆ بەزلزانی، لە غەشو خیانەت، لە قەرزداری.

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «نَفْسُ الْمُؤْمِنِ مُعَلَّقَةٌ بِدَيْنِهِ حَتَّى يُقْضَى عَنْهُ»[2]: گیانی موسوڵمان پەیوەستە بە قەرزەکەیەوە هەتا قەرزەکەی بۆ دەدرێتەوە.

لە ئیبنو عومەرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دِينَارٌ أَوْ دِرْهَمٌ قُضِيَ مِنْ حَسَنَاتِهِ لَيْسَ ثَمَّ دِينَارٌ وَلاَ دِرْهَمٌ»[3]: کەسێك بمرێ دینارو دیرهەمی لەسەربێ لە چاکەکانی قەرزەکانی دەدرێتەوە لە رۆژێکدا، لەشوێنێکدا دینارو دیرهەم نیە.

لە ئەبو قەتادەوە گێڕدراوەتەوە فەرموویەتی: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) هەڵسایە سەرپێ وتارێکی بۆ داین تێیدا فەرمووی: جیهاد لەرێگەی خوداداو ئیمان بەخودا گەورەترین کردەوەی باشی مرۆڤە. پیاوێك هەڵسایە سەرپێو وتی: ئەی پیغەمبەری خودا! ئایا ئەگەر من لەرێگەی خودادا گیانم لەدەست دا ئایا تاوانەکانم دەشۆرێنەوە؟ پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرمووی: بەڵێ ئەگەر تۆ لەرێگەی خودادا بکوژرێیو

---

[1] صحيح: (ص.جة/١٩٥٦)، جة(٢٤١٢/٨٠٦/٢)، ت(١٦٢١/٦٨/٣).

[2] صحيح: (ص.ج/٦٧٧٩)، (المشكاة/٢٩١٥)، ت(١٠٨٤/٢٧٠/٢).

[3] صحيح: (ص.جة/١٩٥٨)، جة(٢٤١٤/٨٠٧/٢).

خۆگربیو بەتەمای پاداشی باشی خودا بی، هەڵمەت بەریو پشت هەڵنەکەی بەرەو ڕووی دوژمن برۆیە پێشەوەو هەڵنەیەی، پاشان پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرموو: ئەریٚ تۆ پرسیارەکەت چۆن کردو وتت چی؟ وتی ئایا ئەگەر من لەڕێگەی خودادا کوژرام ئایا ئەو کوژرانەم دەبێتە کەفارەتی تاوانەکانم؟ پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «نَعَمْ إِنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُدْبِرٍ إِلاَّ الدَّيْنَ فَإِنَّ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ السَّلاَمُ قَالَ لِي ذَلِكَ».[1] بەڵێ ئەگەر بەڕاستی لەڕێگەی خودادا گیان بەخت بکەیو خۆڕاگر بیو بەهیوای پاداشی دوارۆژ بی، لەکاتی شەڕدا هێرش بەریو پشت هەڵکردو نەبی، هەموو گوناهێکت لەکۆڵ دەکەوێ جگە لەقەرز، جوبرائیل سەلامی خودای لێ بێ ئەو حوکمەی پێ ڕاگەیاندم.

کەسێک ماڵی خەڵک وەربگرێ بیەوێ بیداتەوە یان بیفەوتێنێ

ئەبو هورەیرە (ڕەزای خودای لێ بێ) لە پیغەمبەرەوە دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: «مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَاءَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ، وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِتْلاَفَهَا أَتْلَفَهُ اللَّهُ».[2] کەسێك پارەی یەکێك وەربگرێ بە قەرزو نیازی دانەوەی بێ خودا یارمەتی دەداو دیداتەوە، کەسێکیش ماڵێك وەربگرێ بەقەرزو بەهیوای نەدانەوەی، خودا ماڵەکەی دەفەوتێنێو ناتوانێ بیداتەوە.

لە شوعەیبی کوڕی عەمرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: صوهەیبول خەیر لە پیغەمبەرەوە (درودی خودای لەسەر بێ) بۆی گێڕاینەوە، کە فەرموویەتی: «أَيُّمَا رَجُلٍ يَدَيَّنُ دَيْنًا وَهُوَ مُجْمِعٌ أَنْ لاَ يُوَفِّيَهُ إِيَّاهُ لَقِيَ اللَّهَ سَارِقًا».[3] هەر

---

[1] صحيح: (الإرواء/١١٩٧)، م(١٨٨٥/١٥٠١/٢)، ت(١٧٦٥/١٢٧/٣)، ن(٦/٣٤).

[2] صحيح: (ص.ج/٥٩٨)، خ(٢٣٨٧/٥٣/٥).

[3] حسن صحيح: (ص.جة/١٩٥٤)، جة(٢٤١٠/٨٠٥/٢).

مرۆڤێك قەرزێك وەرگرێو نیازی وابێ نەیداتەوە رۆژی قیامەت بەخزمەت پەروەردگاری دەگاتەوە بە دز حیساب دەكرێ.

فەرمانكردن بەدانەوەی قەرز

قورئان دەفەرموێ: {إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ النَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِالْعَدْلِ إِنَّ اللّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ إِنَّ اللّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا – النساء/٥٨}: پەروەردگار فەرمانتان پێ دەكا كەسپاردەو ئەمانەتەكان بدەنەوە بەخاوەنەكانیان، هەركاتێكیش كێشەو نیزاعی خەڵكتان یەكالاكردەوەو لەناو مەردوومەدا بوون بەفەرمانڕەواو دادوەر بەدادپەروەری حوكمی نێوانیان بكەنو عەدالەت بخەنە كەڕ، بێگومان پەروەردگار پەندو ئامۆژگاری باشتان دەكاو رێگای ڕاستتان نیشان دەدا... بێگومان پەروەردگار شنەواو بینایە بەكردارو گوفتاری هەموو كەس.

هەروەها پەروەردگار دەفەرموێ: {فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللّهَ رَبَّهُ – البقرة/٢٨٣}. ئەگەر برێكتان هەبوو دڵنیابوو، كە ماڵەكەی ناخورێو لەكاتی خۆیدا پارەی قەرزدار قەرزەكەی دەداتەوە، ئەوە بارمتەوەرگرتن پێویست نیە. بەڵام پێویستە قەرزدار بتمانەی خۆی بپارێزێ ئەو بتمانەیەی كەخاوەن قەرز پێی هەبوو بەبێ بارمتە قەرزی داوەتێ، نەهێڵێ ئەو بتمانەیە بفەوتێ، لەخودا بترسێ خیانەتی لێ نەكا.

قەرزدانەوەی پەسەندو باش (حسن القضاء)

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتكراوە، دەڵێ: پیاوێك حوشترێكی بەقەرز لای پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) بوو، داوای قەرزەكەی لێ كردەوە، پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: {أَعْطُوهُ} قەرزەكەی بدەنەوە، هەوڵدرا ئەوكاتە حوشترێكی لەو جۆرە پەیدا بكەنو بیدەنەوە،

حوشترێکیان دەست نەکەوت لەو جۆرە، ئەوەی دەستیان کەوت حوشترێك بوو ساڵێك تەمەنی سەروتر بوو فەرمووی: ئەوەی بدەنەوە کابرا وتی: باشتر لەهی خۆمت دامەوە، خودا باشترت بۆ پڕ بکاتەوە، پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «إِنَّ خِيَارَكُمْ أَحْسَنُكُمْ قَضَاءً»[1] باشترین کەسانی ئێوە ئەوانەن: کە بەباشی قەرزەکانیان دەدەنەوە.

لە جابیری کوڕی عەبدوڵڵاوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەڵێ: هاتمە خزمەت پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) تەشریفی لە مزگەوت بوو، (میسعەر) دەفەرموێ: پێم وابوو وتی: کاتەکە چێشتنگاو بوو، فەرمووی: دوو ڕکات نوێژ بکە، من قەرزێکم لای پێغەمبەرە (درودی خودای لەسەر بێ) قەرزەکەی دامەوەو زیادەشی دامێ[2].

لە ئیسماعیلی کوڕی ئیبراهیمی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو ڕەبیعە ئەلەخزومییەوە ئەویش لەباوکیەوە ئەویش لەباپیریەوە ڕیوایەتکراوە، کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) لەسەروبەندی غەزای حونەیندا سی هەزار یان چل هەزاری لێ قەرز کردووە، کە لەغەزاکە هاتەوە قەرزەکەی داوەتەوە، پاشان پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرموو: «بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ إِنَّمَا جَزَاءُ السَّلَفِ الْوَفَاءُ الْحَمْدُ»[3] خودا بەرەکەت بخاتە ماڵو منداڵتەوە، پاداشی قەرز، دانەوەیەتیو سوپاسگوزارییە.

---

[1] صحيح: (الإرواء/٥/٢٢٥)، خ(٤/٥٨/٢٣٩٢)، م(٣/١٢٢٥/١٦٠١)، ن(٧/٢٩١)، ت(١/٣٨٩/١٣٣٠).

[2] صحيح: خ(٥/٥٩/٢٣٩٤)، د(٩/١٩٧/٣٣٣١).

[3] حسن: (ص.جة/١٩٦٨)، جة(٢/٨٠٩/٢٤٢٤)، ن(٧/٣١٤).

جوان داواکردنەوەی قەرز

لە ئیبنو عومەرو خاتو عائیشەوە ریوایەتکراوە، کە پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ طَالَبَ حَقًّا فَلْيَطْلُبْهُ فِي عَفَافٍ وَافٍ أَوْ غَيْرِ وَافٍ».[1] کەسێك داوای قەرزێکی خۆی کردەوە کە لەسەر قەرزدارێك بوو با بەجوانی داوای بکاتەوەو لەگەڵ بابای قەرزدار نەرمو نیان بێ، جا بابای قەرزدار بیداتەوە یان نەیداتەوە.

مۆڵەتدانی قەرزداری نەبوو

پەروەردگار دەفەرموێ: {وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَن تَصَدَّقُواْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ – البقرة/٢٨٠} ئەگەر قەرزدارەکە هەژارو نەدارا بوو، ئەوە با مۆڵەت بدرێ تا دەستی بەرخۆی دەکەوێتەوەو لەتەنگانەی نەبوویی ڕزگاری دەبێ، خۆ ئەگەر لە قەرزەکەش خۆش ببن ئەوە زۆر باشە بۆ ئێوە ئەگەر ئێوە بزانن.

لە حوزەیفەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: ژنەوتم لە پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: «مَاتَ رَجُلٌ ، فَقِيلَ لَهُ: ماكنت تقول؟ قَالَ كُنْتُ أُبَايِعُ النَّاسَ ، فَأَتَجَوَّزُ عَنِ الْمُوسِرِ ، وَأُخَفِّفُ عَنِ الْمُعْسِرِ ، فَغُفِرَ لَهُ»[2]: پیاوێك مرد پرسیاری لێ کرا لەو دونیادا هەڵسوکەوتت چۆن بوو لەگەڵ مەردووم؟ وتی: بازرگان بووم شتم بەخەڵك دەفرۆشت، عادەتم وابوو مۆڵەتی قەرزداری دەوڵەمەندم دەداو بۆ قەرزداری نەبوو هەژاریش بارسوکیم بۆ دەکردنو لەبڕێکی یان لە هەمووی خۆش دەبووم، بەهۆی ئەم هەڵوێستە مەردانەیەوە لێخۆشبوونی پەروەردگاری بەدەست هێنا.

---

[1] صحیح: (ص.جة/١٩٦٥)، جە(٢٤٢١/٨٠٩/٢).

[2] صحیح: (ص.جة/١٩٦٣)، خ(٢٣٩١/٥٨/٥).

لـه ئەبولیوسـرا، کـەهاوەڵی پیغەمبـەر بـوو، ریوایـەتکراوە، دەڵـێ: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُظِلَّهُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ – فَلْيُنْظِرْ مُعْسِرًا أَوْ لِيَضَعْ لَهُ».[1] کەسێك پێی خۆشبێ خودا ڕۆژی قیامەت بیخاتە ژێر سێبەری عەرشی خۆیەوە، با لەدونیادا مۆڵەتی قەرزداری هەژارو نەبوو بدا یان هەر قەرزەکەی لەسەر بکوژێنێتەوە.

دواخستنی قەرزدانەوە لەکاتی خۆی بۆ کەسێك دەوڵەمەند بێ ستەمە

لـە ئـەبو هـورەیرەوە ریوایـەتکراوە، دەڵـێ: پیغەمبـەر (درودی خـودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ».[2] پاشگوێ خستنی دانـەوەی قـەرز لەکاتی خۆی بۆ کەسێك دەوڵەمەند بێ زوڵم و ستەمە.

دروستە دەوڵەمەندی قەرزدار بخرێتە بەندەوە ئەگەر بە ئەنقەست قەرزی نەدایەوە

لەعـەمری کـوڕی (الـشريد)ەوە لـە باوکییـەوە ریوایـەتکراوە، دەڵـێ: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «لَيُّ الْوَاجِدِ يُحِلُّ عِرْضَهُ وَعُقُوبَتَهُ».[3] دواخستنی دانەوەی قەرز لە لایەن دەوڵەمەندو هەبووەوە کارێك دەخوڵقێنێ ڕەوایە بۆ خاوەن قـەرز سکاڵای لێ بکاو داوا بکا بەنـدی بکـەن، تەمبێ خواردوی بکەن.

---

[1] صحيح: (ص.جة/١٩٦٣)، جة(٢٤١٩/٢/٨٠٨).

[2] متفق عليه: خ(٢٤٠٠/٥/٦١)، م(١٥٦٤/٣/١١٩٧)، د(٣٣٢٩/٩/١٩٥)، ت(١٣٢٣/٢/٣٨٦)، ن(٧/٣١٧)، جة(٢٤٠٣/٢/٨٠٣).

[3] حسن: (ص.ن/٤٣٧٣)، ن(٧/٣١٧)، جة(٢٤٢٧/٢/٨١١)، د(٣٦١١/١٠/٥٦).

هەر قەرزێك سودو قازانج بێنێ دەبێتە ریبا

لە ئەبو بوردەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: هاتمە مەدینە توشی عەبدوڵلاى كوڕی سەلام بووم، وتی با بڕۆینەوە بۆ ماڵ میوانم بەو، بە ئەو جامەی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) ئاوی تێدا خواردۆتەوە ئاوت دەدەمێ، لەو شوێنەش پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) نوێژی لێ كردووە نوێژ بكە. منیش لەگەڵی ڕۆشتمەوە، شەربەتی شیرنی دامێ خواردمەوە، خورمای دەرخوارد دام، لەو شوێنەی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) نوێژی كردبوو نوێژم كرد، ئەمجار پێی گوتم: براله! ئەتۆ لەناوچەیەك دەژی سودو ریبای تێدا باوو بڵاوە، یەكێكیش لەجۆرەكانی ریبا ئەوەیە یەكێك لەنێوە ماڵێك لەیەكێك قەرز دەكا بۆ ماوەیەكی دیاری كراو، كە كاتی قەرزدانەوەكەی هات قەرزەكەی بۆ دەباتەوە بەچنەیەكیش دیاری بۆ دەبا دەخیلتم خۆبپارێزە لە وەرگرتنی ئەو بەچنە دیارییەو ئەوەی تێیدایە[1].

ڕەهن كردن (بارمتەدان)

رەهن لە زمانی عەرەبیدا بەمانا حەپسكردنە.

لە زاراوەی شەرعدا رەهن بریتیە لەوەی ماڵێك بكەی بە بارمتەی قەرز، بۆ ئەوەی ئەگەر قەرزدارەكە نەیتوانی قەرزەكە بداتەوە، خاوەن قەرز لەماڵە رەهنكراوەكە قەرزەكەی خۆی هەڵبگرێتەوە[2].

رەهن كارێكی ڕەوایە قورئان دەفەرموێ: {وَإِن كُنتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُواْ كَاتِبًا فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ – البقرة/٢٨٣}.

---

[1] صحيح: (الإرواء/٢٣٥)، خ(٢٤٢/٢٨١٤)، هق(٥/٣٤٩).

[2] بڕوانە فتح الباری ج٥/١٤٠ ومنار السبيل ج١/٣٥١.

قەید دارکردن بە دەستەواژەی سەفەرەوە لە ئایەتەکەدا لەبەر شێوەی زۆرینەو غالیبە، ئەگینا مەفهومی نیە، چونکە فەرموودەی پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) ئەوە دەچەسپێنن، کە رەهنکردن لەغەیری سەفەریشدا هەر ڕەوایە، ئەگەر کابرا لەماڵەوەش بوو دەتوانێ رەهن بکا.

لە عائیشەوە (رەزای خودای لێ بێ) ریوایەتکراوە، دەڵێ: کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) خواردنێکی لەکابرایەکی جولەکە کڕی بەقەرز بۆ ماوەیەکی دیاری کراو زرێیەکەی لادانا بە بارمتە[1].

سود وەرگرتن لەبارمتە لەلایەن خاوەن قەرزەوە

دروست نیە بۆ خاوەن قەرزی بارمتە لادانراو، سود لەبارمتە وەربگرێ، ئاماژە بەو دەق و نەصصانەی لەوەپێش رابوردن، کە پوختەکەیان ئەوەبوو: هەر قەرزێك سود راکێشێ بۆ خاوەن قەرز دەچێتە چوارچێوەی ریباوە، بەم جۆرە کابرایەك زەوییەك بکا بە بارمتە لای خاوەن قەرز ئەویش زەوییەکە بەکاربێنێ بۆ کشتوکاڵ، یان خانوێك بکا بەبارمتەو خاوەن قەرز تا قەرزەکەی وەردەگرێتەوە تێیدا نیشتەجێ بێ یان بیدا بەکرێ و کرێیەکە وەربگرێ، مەگەر بارمتەکە وڵاخی سواری بێ یان ئاژەڵی شیردەر بێ، ئەوە دروستە خاوەن قەرز سواری بێ، شیری بدۆشێ، باری پێ بکێشێ...... هتد. بەمەرجێك ئالف و خۆراکی بۆ دابین بکا.

لە ئەبو هورەیرەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «الظَّهْرُ يُرْكَبُ بِنَفَقَتِهِ إِذَا كَانَ مَرْهُوناً وَيُشْرَبُ لَبَنُ الدَّرِّ إِذَا كَانَ مَرْهُوناً وَعَلَى الَّذِي يَرْكَبُ وَيَشْرَبُ نَفَقَتُهُ».[2] وڵاخی سواری ئەگەر بارمتە

---

[1] متفق علیه: لەوەپێش تێپەڕی.

[2] صحیح: (ص.ج/٣٩٦٢)، خ(٥/١٤٣/٢٥١٢)، د(٩/٤٣٩/٣٥٠٩)، ت(٢/٣٦٢/١٢٧٢).

بوو لەجیاتی قەرز، خاوەن قەرز بۆی هەیە بەکاری بێنێ لەجیاتی بەخێوکردنەکەی، شیری ئاژەڵ دەخورێتەوە ئەگەر ئاژەڵەکە بارمتە بوو بەمەرجێ خاوەن قەرزی بارمتە لادانراو نەفەقەی ئاژەڵەکە بخاتە ئەستۆی خۆی.

حەواڵە (الحوالة)

حەواڵە لەزمانی عەرەبیدا بە مانا لادانە، گواستنەوەیە، لەزاراوەی شەرعزانەکاندا بریتییە لەگواستنەوەی قەرزێك لە ئیمەی کەسێکەوە بۆ ئیمەی کەسێکی تر، ئەگەر کەسێك قەرزێکی لابوو، ئەم قەرزدارەش بۆخۆی قەرزی لەسەر کابرایەکی تر هەبوو، دەتوانێ خاوەن قەرز حەواڵەی قەرزدارەکەی خۆی بکا، ئەگەر وای کرد پێویستە خاوەن قەرزی حەواڵەکراو رازی بێ و ئەو حەواڵە کردنە قبوڵ بکا، بەمەرجێك کابرای حەواڵە بۆسەر کراو دەوڵەمەند بێ، چونکە پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: (مطل الغنيّ ظلم، فاذا أُتبع أحدكم على مليّ فليتبع).[1] پاشگوێ خستنی قەرزدانەوە لەلایەن دەوڵەمەندەوە ستەمە، ئەگەر خاوەن قەرزێك لەئێوە حەواڵەکرا بۆ سەر دەوڵەمەندێکی قەرزداری قەرزدار، با رازی بێ و داوای قەرزەکەی لەو بکا.

سپاردەو ماڵی ئەمانەت (الوديعة)

وەدیعە ماڵێکە بە ئەمانەت لەلای یەکێك دادەنرێ.

حوکمی وەدیعە: ئەگەر پیاوێك کاڵایەکی لەلای یەکێك دانا سوننەتە کابرا ئەو ماڵە وەدیعەیە لای خۆی گل بداتەوە، ئەگەر لەخۆی رادەدی؛ کە پارێزگاری ماڵەکەی بۆ دەکرێ، چونکە ئەمە دەچێتە بواری هاریکاری کردن

---

[1] متفق علیه: خ(٢٢٨٧/٤٦٤/٤)، م(١٥٦٤/١١٩٧/٣)، د(٣٣٢٩/١٩٥/٩).

لەسەر چاکەو چاکسازی‌و بەهانا هاتنی یەکتریەوە. هەرکاتێکیش کابرای خاوەن ماڵ داوای ماڵەکەی کردەوە پێویستە بابای ماڵ لەلا دانراو بەبێ چەندو چوون ماڵەکە رادەستی خاوەن ماڵ بکاتەوە. چونکە خودا دەفەرموێ: {إِنَّ اللَّـهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا – النساء/٥٨} پەروەردگار فەرمانتان پێ دەکا کەسپاردەکان بدەنەوە بەخاوەنەکانیان. یان دەفەرموێ: {فَإِنْ أَمِنَ بَعْضُكُم بَعْضًا فَلْيُؤَدِّ الَّذِي اؤْتُمِنَ أَمَانَتَهُ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ – البقرة/٢٨٣}.

پێغەمبەریش (درودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموێ: «أَدِّ الأَمَانَةَ إِلَى مَنِ ائْتَمَنَكَ».[1] سپاردەکە بگێڕەوە بۆلای ئەو کەسەی بە ئەمین‌و دەستپاکی داناوی. ئەو کەسەی سپاردەی لا دادەنرێ، زامن‌و بەرعودەی نەفەوتانی ماڵەکە نابێ، مەگەر کەمتەرخەمی بنوێنێ‌و زێدەڕەوی بکا لە بێ موبالاتی‌دا.

لە عەمری کوڕی شوعەیبەوە لە باوکییەوە لە باپیریەوە ریوایەتی کردووە دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ أُودِعَ وَدِيعَةً فَلاَ ضَمَانَ عَلَيْهِ».[2] کەسێك سپاردەیەکی لادانرا زامن‌و بەرعودەیی لەسەر نابێ.

هەر لەوەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لاَ ضَمَانَ عَلَى مُؤْتَمَنٍ».[3] بەرعۆدە بوون‌و زەمان لەسەر ئەو کەسە نیە کە بەئەمین زانراوەو سپاردەی لەلا دانراوە.

لە ئەنەسی کوڕی مالیکەوە ریوایەتکراوە، کە عومەری کوڕی خەتتاب بڕیاری بەسەردا داوە بە بژاردنی سپاردەیەکی دزراو کە لەلای دانرابوو.

---

[1] صحيح: (ص.ج/٢٤٠)، ت(١٢٨٢/٣٦٨/٢)، د(٣٥١٨/٤٥٠/٩).

[2] حسن: (ص.جة/١٩٤٥)، (الإرواء/١٥٤٧)، جة(٢٤٠١/٨٠٢/٢).

[3] حسن (ص.ج/٧٥١٨)، قط(١٦٧/٤١/٢)، هق(٢٨٩/٦).

بەیهەقی دەڵێ: لەوانەیە ئەنەس کەمتەرخەمی کردبێ لە پارێزگاری کردنیدا، بەهۆی کەمتەرخەمیەکەیەوە ماڵە وەدیعە دزراوەکەی پێ بژاردووە.

ماڵی خوازراو (العارية)

شەرعزانەکان پێناسەی (عاریە)یان بەوە کردووە، کە بریتییە لەپێدانی ماڵێك، ئامێرێك لەلایەن خاوەنەکەیەوە بدرێ بە یەکێکی تر بۆ ئەوەی سودی لێ وەربگرێ بەبێ بەرامبەر.

ئەم جۆرە دەستگیرۆدەییە سوننەتەو شەرع پەسەندی دەکا، چونکە پەروەردگار دەفەرموێ: {وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى – المائدة/٢}. هاریکاری یەکتری بکەن لەچاکەو تەقواو خوداپەرستیدا.

هەروا پێغەمبەر دەفەرموێ: «وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ».[1] پەروەردگار یارمەتی بەندەی خۆی دەدا هەتا ئەو بەندە هاریکاری برای موسوڵمانی بێ.

لەلایەکی ترەوە پەروەردگار سەرزەنشتی ئەوانەی کردووە، کە ئامێرو کەرەسەی خۆیان رادەستی ئەوانە ناکەن کە داخوازییان لێ دەکەن‌و بەدەم داخوازی ئاتاجانەوە ناچن. دەفەرموێ: {الَّذِينَ هُمْ عَن صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ. الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُونَ. وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ – الماعون/٥ – ٦ – ٧}

لە عەبدوڵڵاوە ریوایەتکراوە، فەرموویەتی: ئێمە لەسەردەمی پێغەمبەری خودادا دۆڵچەی ئاوهەڵکێشان‌و مەنجەڵ‌و دیزەی کێشت لێنانمان بەماعون دادەناو لە یەکترمان مەنع نەدەکرد.

پێویستە ئەو ئامێرو حاجەتە خوازراوە کە کارەکەی پێ جێبەجێ کرا بگەڕێندرێتەوە بۆ خاوەنەکەی، چونکە حوکمی ئەمانەت‌و سپاردەیی هەیەو

---

[1] صحيح: (ص.ج/٦٥٧٧)، خ(٤/٢٨/٢٠٧٤)، حم(٢/٤٠٧)، ت(٥/٢٨/٣٦٤٦)، جة(١/٨٢/٢٢٥).

ئەمانەتیش دەبێ بدرێتەوە بەخاوەنی خۆی... قورئان دەفەرموێ: {إِنَّ اللّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤدُّواْ الأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا – النساء/٥٨}. پەروەردگار فەرمانتان پێ دەکا کە سپاردەکان بگێڕنەوە بۆ خاوەنەکانیان.

بابای حاجەتخوازو ئامێر پێ دراو، زەمانو بەرعۆدە بوونی لەئەستۆ نیە، مەگەر کەمتەرخەمو بێ موبالات بێ، یان خاوەن ئامێر بیکاتە مەرج بەسەریەوە کە دەبێ ئەرکی پاراستنی ماعونەکە هەڵبگرێو ئەویش قبوڵی بکا.

لە صەفوانی کوڕی یەعلاوە ئەویش لەباوکییەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرمووم هەرکاتێ نوێنەرو نێردراوی من هاتەلات سی زرێو سی حوشتری بدەرێ. دەڵێ: منیش وتم: ئەی پیغەمبەری خودا! ئەم شتانەم لێ دەخوازی بەشێوەی عاریەی زەمانو بەرعۆدەبوونەو بەبێ کەموکوڕی بۆم دەگێڕیەوە یان خوازراوی بێ زەمانەتە؟ فەرمووی: نا ئەرکی زەمانەتی ئەو ئامێرانە ناخەمە ئەستۆی خۆم[1].

ماڵی دۆزراوە (اللقطة)

لوقطە: ماڵی هەڵگیراوەو دۆزراوە: بریتییە لەماڵێك نرخدار بێ موعەرەض بێ بۆ تێداچوونو فەوتانو خاوەنی نەزاندرێ. بەزۆری بە ماڵو سامانێك دەگوترێ، کە گیانلەبەر نەبێ ئەگەر ماڵە دزراوەکە حەیوان بوو پێی دەگوترێ (ضالة) گومبوو.

پێویستە لەسەر ئەو کەسەی کە ماڵێك دەدۆزێتەوە بزانێ جنسی ئەو ماڵە چیە، ژمارەی چەندە، ئەمجار پیاوێکی عادڵ بکا بەشایەت، ئەمجار هەڵی بگرێتەوەو پارێزگاری بکاو تا ساڵێك جاڕی بۆ بدا کەوا ماڵێکی دۆزیوەتەوە،

---

[1] صحيح: (ص.د/٣٠٤٥)، (الصحيحة/٦٣٠)، د(٣٥٤٩/٤٧٩/٩).

جا ئەگەر خاوەنی پەیدا بوو نیشانەکانی روونکردەوە دەبێ ڕادەستی بکاتەوە، تەنانەت ئەگەر دوای ساڵێکیش بێ، خۆ ئەگەر خاوەنی پەیدا نەبوو دەتوانێ سودی لێ وەربگرێ.

لە سوومیدەی کوڕی غەفەلەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: توشی ئوبەی کوڕی کەعب بووم پێی گوتم کیسەیەکم دۆزییەوە سەد دیناری تێدا بوو، چوومە خزمەت پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: تا یەك ساڵ تەواو دەبێ جاڕی بۆ بدە، ساڵێکی رەبەق من جاڕم بۆدا، کەس نەی گوت هی منەو خۆی نەکرد بەخاوەنی، ئەمجار کیسە پارەکەم هێنایەوە بۆ خزمەت پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: تا ساڵێکی تر تێوە دەسوڕێنەوە جاڕی بۆ بدە، دیسانەوە جاڕم بۆ دایەوە کەسم دەست نەکەوت خۆی بکا بەخاوەنی، دیسانەوە هێنامەوە بۆ خزمەت پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) ئاخۆ چی لێ بکەم، فەرمووی: جۆرو شێوەی کیسەکەو ژمارەیماڵەکەو ئەو بەنەی کەپێی بەستراوە، ئەمانە بپارێزە، ئەگەر خاوەنی پەیدا بوو، بیدەرەوە ئەگینا بۆخۆت سودی لێ ببینە، منیش جاڕم بۆ دا خاوەنی بۆ پەیدا نەبوو، ئیتر بەکارم هێنا، سوومید دەڵێ: پاشان لەمەککە توشی ئوبەی بووم لەم بارەوە لێم پرسییەوە، وتی: نازانم سێ ساڵ بوو یان یەك ساڵ بوو.[1]

لە عییاضی کوڕی حیمارەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «مَنْ وَجَدَ لُقَطَةً فَلْيُشْهِدْ ذَا عَدْلٍ – أَوْ ذَوَىْ عَـدْلٍ – وَلاَ يَكْتُمْ وَلاَ يُغَيِّبْ فَإِنْ وَجَدَ صَاحِبَهَا فَلْيَرُدَّهَا عَلَيْهِ وَإِلاَّ فَهُوَ مَالُ اللَّهِ عَزَّ وَجَـلَّ

---

[1] متفــق عليــه: خ(٥/٧٨/٢٤٢٦)، م(٣/١٣٥٠/١٧٢٣)، ت(٢/٤١٤/١٣٨٦)، جــة(٢/٨٣٣/٢٥٠٦)، د(٥/١١٨/١٦٨٥).

يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ». [1] کەسێك ماڵێکی کەوتووی دۆزیەوە با پیاوێکی عادڵ یان دوو کەسی عادڵ بکا بەشایەت هیچ دەستکاری نەکاو نەیشارێتەوە، جا ئەگەر خاوەنی پەیدا بوو ئەوە بیداتەوە، چونکە ئەوە ماڵی خۆیەتی‌و حەقی خۆیەتی وەری بگرێتەوە، ئەگەر خاوەنی پەیدا نەبوو ئەوە رزقێکە خودا بۆی رەخساندووە.

دۆزینەوەی مەڕو بزنو حوشتری گومبوو

کەسێك مەڕو بزنی دۆزیەوە دەیانگێڕێتەوە لای خۆی‌و جاڕیان بۆ دەدا ئەگەر خاوەنی پەیدا بوو باشە، ئەگینا دەیکاتە موڵکی خۆی، تەصەروفی تێدا دەکا، ئەگەر حوشتری دۆزیەوە نابێ بیگێڕێتەوە چونکە حوشتر بۆخۆی خۆی دەژێنێ‌و ترسی تێداچوونی لێ ناکرێ.

لە زەیدی کوڕی خالیدی (الجهنی)یەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: عەرەبێکی دەشتەکی هاتە خزمەت پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) پرسیاری شتی دۆزراوەی لێ کرد، فەرمووی: «عَرِّفْهَا سَنَةً ، ثُمَّ احْفَظْ عِفَاصَهَا وَوِكَاءَهَا ، فَإِنْ جَاءَ أَحَدٌ يُخْبِرُكَ بِهَا ، وَإِلاَّ فَاسْتَنْفِقْهَا». بۆ ماوەی ساڵێکی تەواو جاڕی بۆ بدە، پاشان کیسەکەی‌و بەنی بەستنی کیسەکە بزانە چۆنەو چیە ئەگەر خاوەنی بۆ پەیدا بوو، وتی: من خاوەنی ئەو ماڵە دۆزراوەم ئەوە بیدەرەوە، ئەگینا بۆخۆت بەکاری بێنەو خەرجی بکە، وتی: ئەی پێغەمبەری خودا! ئەی مەڕو بزنی دۆزراوە حوکمەکەیان چۆنە؟ پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: «لَكَ أَوْ لأَخِيكَ أَوْ لِلذِّئْبِ». ئەوە یان ماڵی تۆیە یان هی براکەتە، یان خۆراکی گورگە. کابرا گوتی: ئەدی حوشتری گومبوو؟ ئیدی ڕوخساری پێغەمبەر گۆڕاو فەرمووی: تۆ حەقی حوشترت چیە؟ ئەو بۆخۆی بێ ئاتاجە

---

[1] صحيح: (ص.جة/٢٠٣٢)، جة(٢٥٠٥/٨٣٧/٢)، د(١٦٩٣/١٣١/٥).

لەبەخێوکردن، سمو خوفی خۆیو ناوی ئیحتیاتی خۆی پێیە، بۆخۆی دەلەوەڕێو دەچێتە سەرئاو ئاودەخواتەوە، ملی درێژە دەتوانێ گەڵای بەرزی درەختو شتی وا داپاچێ.[1]

حوکمی خواردەمەنی دۆزراوە یان شتی کەمنرخی دۆزراوە

کەسێك لەڕێگەدا خواردنێکی دۆزییەوە دەتوانێ بیخوا، ئەگەر شتێکی کەمنرخی دۆزییەوە دەتوانێ هەڵی بگرێو بیکاتە موڵکی خۆی.

لە ئەنەسەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) لەکاتی ڕۆیشتنی بەڕێگادا دەنکە خورمایەکی کەوتووی چاو پێکەوت فەرمووی: ئەگەر لەترسی ئەوە نەبوایە کە ئەم خورمایە لەماڵی زەکات بێ، دەمخوارد «لَوْلاَ أَنِّي أَخَافُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الصَّدَقَةِ لأَكَلْتُهَا».[2]

دۆزراوەی ناوبەستی مەککە (لقطه الحرم)

دروست نیە ماڵی کەوتوو لەداخلی ئەرزی حەرەمدا هەڵبگیرێتەوە، مەگەر بەمەبەستی جاڕدانو بانگ بۆ هەڵدان، دوای ساڵێکیش جاڕدان بۆی دروست نییە تەملیك بکرێ.

لە ئیبنو عەبباسەوە (رەزای خودا لەخۆیو لەباوکی بێ) ریوایەتکراوە، کە پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: «إِنَّ اللَّـهَ حَرَّمَ مَكَّـةَ ، فَلَمْ تَحِلَّ لأَحَدٍ قَبْلِي ، وَلاَ تَحِلُّ لأَحَدٍ بَعْدِي ، وَإِنَّمَا أُحِلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ ، لاَ يُخْتَلَى خَلاَهَا ، وَلاَ يُعْضَدُ شَجَرُهَا ، وَلاَ يُنَفَّرُ صَيْدُهَا ، وَلاَ تُلْتَقَطُ لُقَطَتُهَا إِلاَّ

---

[1] متفق عليه، خ(٥/٨٠/٢٤٢٧)، م(٢/١٣٤٨/٢/١٧٢٢)، ت(٢/٤١٥/١٣٧٨)، جة(٢/٨٣٦/٢٥٠٤)، د(٥/١٣٣/١٦٨٨)

[2] متفق عليه، خ(٥/٨٦/٢٤٣١)، م(٢/٧٥٢/١٠٧١)، د(٥/٧٠/١٦٣٦).

لِمُعَــرِّفٍ».[1] بێگومــان پــەروەردگار ڕێزێكــی تایبــەتی داوە بــە مەككــەو دەوروبـەری زەوییەكـەی كـردووە بـە بەسـتو حـەرەم، نـە لـەپێش منـداو نـە لەدوای من بۆ كەس حەڵاڵ نەبووەو حەڵاڵ نابێ شەڕو جەنگ لەمەككەدا بكا، تـەنیا سـەعاتێك لـە ڕۆژدا ڕێگە بـەمن دراوە شـەڕی تێدا بكـەم، كـە لـەرۆژی ڕزگاررگردنی مەككەدا بـوو، گیاوگژی تـەڕی نادورێتـەوە درەختـی نـابڕدرێ، ئاژەڵی كێوی‌و باڵندەی تەرە ناكرێ‌و نارەتێنـدرێ مـاڵی گومبووی كـە یـەكێك دۆزیبـەوە هـەڵی ناگرێتـەوە مەگـەر بەمەبەسـتی جاڕدان بـۆی، بـۆ ئـەوەی خاوەنی پەیدا ببێ‌و بیداتەوە.

زارۆكی فڕێدراو (منداڵی هەڵگیراوە)

زارۆكــی فڕێــدراو: ئــەو منداڵــە نەباڵغەیــە كــە لــەكۆڵان‌و ســەرجادەدا دەدۆزرێتەوەو هەڵدەگیرێتەوە، یان منداڵێكە ڕێگەی لێ گومبووە خاوەنی خۆی نادۆزێتەوەو كەس خۆی ناكا بەخاوەنی، نازاندرێ باوك‌و دایكی كێن؟

هەڵگرتنەوەی ئەم جۆرە منداڵانە فـەرزی كیفایەیـە ئەگـەر یـەكێك پێـی هەڵسا ئەوە ئەركەكە لەسەر ئەوانی تر لەدانیشتوانی شارو دەڤەرەكە لادەچێ، چونكە پەروەردگار دەفەرموێ: {وَتَعَاوَنُواْ عَلَى الْبرِّ وَالتَّقْوَى – المائدة/٢}.

منداڵی دۆزراوەی لەو جۆرە ئەگـەر لـەوڵاتی ئیسلامدا بـوو ئـەوە حوكم دەكـرێ بەموسـوڵمانی‌و بـە ئـازادیی ئـەو زارۆكـە، چـونكە ئەصڵ‌و بنـەما لـە ئادەمیزاددا ئازادییـە نـەك كۆیلـەیی. ئەگـەر لەتـەك ئـەو منداڵـە هـەڵگیراوەدا ماڵ‌و سامانێك هەبوو، ئەوە لـەو مـاڵ‌و سامانە نەفەقـەو بژێوی ئـەو منداڵـە دابین دەكرێ، ئەگینا بژێوی لەسەر بەیتولماله.

---

[1] صحیح: (ص.ج/١٧٥١)، (الإرواء/١٠٥٧)، خ(١٨٣٣/٤٦/٤).

سونەیتی ئەبو جەمیلە – پیاوێکە لەهۆزی بەنو سەلەیم – دەگێڕێتەوە دەڵێ: منداڵە فڕێدراوێکم دۆزییەوە، هێنامە لای خەلیفە عومەر (ڕەزای خودای لێ بێ) عورەیفێ وتی: ئەی فەرمانڕەوای موسوڵمانان! بێگومان ئەوە پیاوێکی صالحە، حەززرەتی عومەر فەرمووی: ئایا وایە؟ وتی: بەڵێ. فەرمووی: دەیبیە بۆخۆت، ئەوە حورو ئازادە وەلائەکەی بۆ تۆیەو بژێویشی لەسەر ئێمەیە.

میراتی مرۆڤی دۆزراوەو هەڵگیراوە

ئەگەر ئەو منداڵە فڕێدراوە هەڵگیراوە مردو کەلەپوری لەدوا بەجێماو میراتگری لەدوای خۆی بەجێ نەهێشت، کەلەپورەکەی بۆ بەیتولمالە، هەروا ئەگەر کوژراو بکوژەکەی خوێنی کەوتە سەر، بەیتولمال خوێنەکەی وەردەگرێ.

ئەگەر یەکێك – نێر یان مێینە - ئیدیعای ئەوەی کرد کە ئەو منداڵە فڕێدراوە هەڵگیراوە لە ڕەچەڵەکی ئەوەو ئەوە وەچەو ئەوەی ئەوە قسەکەی وەردەگیرێ بەمەرجێك بوونی ئەو منداڵە لە ئەو گونجاو بێ، ئەگەر دووکەس یان زیاتر ئیدیعای خاوەنیەتی خۆیان بۆ ئەو منداڵە کرد، کێیان توانی بەڵگەو شایەت لەسەر داواکەی ڕاست بکاتەوە دەدرێ بە ئەو، ئەگەر هیچیان شایەتیان نەبوو، ئەوە منداڵەکە نیشانی (قائف) سەرناس دەدرێ، پەنا بۆ ئەوە دەبرێ کە منداڵەکە نیشانی ئەو قائیفانە بدرێ کە: بەتێفکرین و وردبوونەوە لەشێوەو شکڵی منداڵەکەو دەعواچیەکە، دیاری کردنی ڕەچەڵەکی دەکرێ حوکمی قائیفەکە جێبەجێ دەکرێ و دەکرێتە منداڵی ئەو.

لە خاتو عائیشەوە (ڕەزای خودای لێ بێ) ڕیوایەتکراوە، دەفەرموێ: پێغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) هاتە ژورەکەی من و ڕوی گوشادو کەیف خۆش بوو ڕوخساری گەشابوەوە، فەرمووی: «أَلَمْ تَرَىْ أَنَّ مُجَزِّزًا الْمُدْلِجِيَّ دَخَلَ

فَرَأَى أُسَامَةَ وَزَيْدًا وَعَلَيْهِمَا قَطِيفَةٌ ، قَدْ غَطَّيَا رُءُوسَهُمَا وَبَدَتْ أَقْدَامُهُمَا ، فَقَالَ إِنَّ هَذِهِ الأَقْدَامَ بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ». [1] ئەوە نازانی کە موجەززەی ئەلود لەجێ ماوەیەك بەر لەئێستا سەیری قاچی زەیدو ئوسامەی کرد، سەرو جەستەی خۆیان داپۆشیبوو تەنها قاچیان بەدەرەوە بوون، وتی: ئەم قاچانە هەندێکیان لەهەندێکیانن‌و نژادو ڕەچەڵەکیان یەکە.

ئەگەر قائیفەکە (سەرناسەکە) وای ڕاگەیاند کە ئەو منداڵە هی دوو کەسە منداڵەکە دەبێتە منداڵی هەردووکیان.

لە سولەیمانی کوڕی یەسارەوە لە عومەری کوڕی خەتتابەوە ریوایەتکراوە، دەڵێ: ئافرەتێك لەکاتی (پاکی)دا دوو پیاو چوو بوونە لای، دوایی منداڵێکی بوو، نیشانی سەرناسیان دا، وتی: لەهەردوکیانە. هەردوو پیاوەکە تێیدا هاوبەشن. ئیتر خەلیفە عومەر کردی بەمنداڵی هەردووکیان.

---

[1] متفق علیه: خ(٦٧٧١/٥٦/٢)، م(١٤٥٩/١٠٨١/٢)، د(٢٢٥٠/٣٥٧/٦)، ت(٢٢١٢/٢٩٨/٣).

سەرە بابەتەکانی کتێب

باسی کڕین‌و فرۆشتن (كتاب البيوع)

دەوڵەمەندی چ خراپیەکی تێدانیە بۆ کەسێك لەخودا ترس بێ

هەڵنان بۆ بەرهەمهێنان‌و کاسبی کردن بۆ دابینکردنی بژێو

هەڵنان بۆ راستگۆیی‌و هەڕەشەکردن لە درۆزنی

هەڵنان بۆ ئاسانکاری‌و لێبوردەیی لە مامەڵەو کڕین‌و فرۆشتندا

مۆڵەتدانی نەبوو تا سەرخۆی دەکەوێتەوەو تەنگژەی نامێنێ

نەهیکردن لەغەش

هەڵنان بۆ زوو دەست بەکاربوون لەپێناو بەدەستهێنانی رزق

ئەو شوێنانەی نابێ مامەڵەو کڕین‌و فرشتنیان تێدابکرێ

ئەو کاتانەی سەوداو مامەڵەیان تێدا دروست نیە

خودا کڕین‌و فرۆشتنی حەلاڵ کردووە

ئەو کڕین‌و فرۆشتنانەی شەرع نەی ملێ کردون

نەی کردن لە بەیعی مولامەسەو مونابەزە

فرۆشتنی بێچووی بێچوێك کە هێشتا لەدایك نەبوە (بيع حبل الحبلة)

بيع الحصاة: فرۆشتن بە بەردوچکە بۆهاویشتن

فرۆشتنی تۆماوی نێر

فرۆشتنی کاڵایەك کەنەتبێ

فرۆشتنی کاڵا پێش ئەوەی بکەوێتە ژێر دەستت

سەودا لەسەر سەودا

پێش فرۆشی سودکاری (بيع العينة)

فرۆشتنی بەقەرز بە نرخی زیاد (فرۆشتنی بەقیسط)

(بيع المعاومة) فرۆشتنی بەروبوومی درەخت دوو ساڵ‌و زیاتر

قەرزو کڕین‌و فرۆشتن بەیەك سەودا (سلف وبيع)

نەیکردن لە فرۆشتنی (طەعام) هەتا دوجار نەپێورێ

فرۆشتنی حەیوان بە حەیوان بەقەرز (بيع الحيوان بالحيوان نسيئة)

فرۆشتنی خورمای تەڕ بە خورمای وشك (بيع الرطب بالتمر)

فرۆشتنی میوە بە خواردەمەنی بە پێوانە

بەرەوپیر چوونی کاروان‌و قەتار کەشت دێنن بۆشار

فرۆشتنی کاڵای لادێیی لەلایەن بازرگانی شارەوە (بيع الحاضر للباري)

سەرە بابەتەکانی کتێب

ئەو کاڵایانەی فرۆشتنیان دروست نیە

(الخیار)، مافی ژیوانبوونەوە

جۆرەکانی خیبار

ریباو سود

حوکمی ریبا

جۆرەکانی ریبا

ئەو شتانەی ریبایان تێدایە

موزارەعە، زەوی دان بەسەیان بۆ رەدام هێنانی

موزارەعە مامەڵەیەکی رەوایە

کرێو مەسرەفی رەدامهێنانی زەوی دەکەوێتە سەر کێ؟

ئەوەی لە موزارەعەدا دروست نیە

ئاودێری باخ و درەخت بەکرێ (المساقات)

زیندوکردنەوەی زەوی بەهارو بێکەس (زەوی مردوو)

بەکرێ گرتن (الإجارة)

هەرشتێك مومکین بێ سوودی لێ ببینرێو مادەکەی بمێنێتەوە دروست

بدرێ بەکرێ بەمەرجێ بەربەستی شەرعی نەبێ

بەکرێگرتن و جۆری کارەکە

کرێی کرێکاران

تاوانی ئەوانەی کرێی کرێکار نادەن

ئەوشتانەی دروست نیە کرێیان لەسەر وەربگیرێ

کرێی خوێندنی قورئان

کاسبی کردن و پارە بەگەڕخستن بە هاوبەشی (الشركة)

شەراکەتی شەرعی و پەسەند

بازرگانیکردن بەپارەی یەکێکی ترەوە (المضاربة)

ئەوکەسەی بازرگانی دەکاو پارەی سەرمایەدارەکە وەکو دەخا ئەمینە

سەلەم کردن لەگەڵ کەسێك کە خاوەنی کاڵا سەلەم پێکراوە کەنەبێ مەرج نیە لە سەلەمەدا کابرای پارەوەرگر خاوەنداری کاڵاکە بێ

(القرض) قەرز

قەرزداری و زیادەڕۆیی تێیدا

کەسێك ماڵی خەڵك وەربگرێ بیەوێ بیداتەوە یان بیفەوتێنێ

فەرمانکردن بەدانەوەی قەرز

قەرزدانەوەی پەسەندو باش (حسن القضاء)

جوان داواکردنەوەی قەرز

مۆڵەتدانی قەرزداری نەبوو

دواخستنی قەرزدانەوە لەکاتی خۆی بۆ کەسێك دەوڵەمەند بێ ستەمە

دروستە دەوڵەمەندی قەرزدار بخرێتە بەندەوە ئەگەر بە ئەنقەست قەرزی نەدایەوە

هەر قەرزێك سودو قازانج بێنێ دەبێتە ریبا

رەهن کردن (بارمتەدان)

سود وەرگرتن لەبارمتە لەلایەن خاوەن قەرزەوە

حەواڵە (الحوالة)

سپاردەو ماڵی ئەمانەت (الوديعة)

ماڵی خوازراو (العارية)

ماڵی دۆزراوە (اللقطة)

دۆزینەوەی مەڕو بزن و حوشتری گومبوو

حوکمی خواردەمەنی دۆزراوە یان شتی کەمنرخی دۆزراوە

دۆزراوەی ناوبەستی مەککە (لقطة الحرم)

زارۆکی فڕێدراو (منداڵی هەڵگیراوە)

میراتی مرۆڤی دۆزراوەو هەڵگیراوە